

KAMU HİZMETLERİNDE KULLANILAN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ ENGELLİ ERİŞİLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

N. Münci ÇAKMAK*

ÖZ

Taşınmaz kültür varlıkları toplum ve tarih açısından büyük önem arz eden varlıklardır. Tarihi öneme sahip olmaları nedeniyle bu eserler üzerinde modifikasyonlar yapmak çok zordur. Hukuk kuralları bu tür değişikliklere sınırlı olarak izin vermektedir. Bazı taşınmaz kültür varlıkları, devlet tarafından çeşitli kamu hizmetlerinde kullanılmaktadır. Hizmet almak için tarihi binalara giden engelliler çeşitli erişim problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Engellilerin erişimlerini sağlamaya yönelik kurallara devletin de uyması zorunludur. Tarihi öneme sahip ve kamu hizmetlerinde kullanılan taşınmaz kültür varlıklarının engelli erişimine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Engellilerin topluma katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Engelli, Engellilik, Erişilebilirlik, Taşınmaz kültür varlığı, Kamu binaları, Tarihi binalar*

EXAMINATION OF IMMOVABLE CULTURAL PROPERTIES USED IN PUBLIC SERVICES IN TERMS OF DISABLED ACCESSIBILITY

ABSTRACT

Immovable cultural properties are very important for society and history. It is hard to make modifications on them as they have historical value. Law orders allow these kind of changes limitedly. Some of the immovable cultural properties are operated by state for some kind of public services. Disabled people who need to get public services that being given in the historical buildings, experience some accessibility problems. State, also have to obey the rules which regulate disabled accessibility. Immovable cultural properties which have historical value and used in public services must be adapted for disabled accessibility. Disabled participation into the society must be provided.

***Keywords:** Disabled, Disability, Accessibility, Immovable cultural property, Public buildings, Historical buildings*

* **Doç. Dr.**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, **E-Posta Adresi:** munci@gazi.edu.tr

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 07/05 /2018

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 03/07/2018

1- Giriş

İdare, bazı hizmetlerini tarihi değeri olan, kültür varlığı statüsündeki binalarda görmektedir. Bu tür binaların bazılarında engelliler açısından erişim problemleri yaşanabilmektedir. Binaların kültür varlığı statüsünde olmaları nedeniyle engelli erişimini kolaylaştıran düzenlemeler kolayca yapılamamaktadır.

Konumuzla ilgili olarak bazı noktalarda taşınmaz kültür varlıklarında erişilebilirlik problemlerine değinsek de esas olarak konumuz bütün taşınmaz kültür varlıklarında engelli erişimi değil, “sadece” kamu hizmetinde kullanılan ve taşınmaz kültür varlığı statüsünde bulunan kamuya ait binalarda yaşanan erişilebilirlik problemleridir. Erişim problemleri, kültür varlığı statüsünde olan binanın hem içinde hem de dış kısımlarında (bahçe, giriş, otopark vb.) karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda amaç engellilerin erişim problemi olarak görünmesine rağmen aslında insanlığın erişimi engelini sorgulamaktayız. Basamakları küçük olan bir merdiven aslında her birey için erişimi zorlaştırır. Engelliler bu olumsuzluktan daha fazla etkilendiği için/veya hiç erişemediği için erişim sorunu sadece engellilere aitmiş gibi görünür. Önemli olan kolay kullanımdır.

2- Engelli Kavramı

a) Tanım

Engellilik, karmaşık, dinamik, çok yönlü ve aynı zamanda tartışmalı bir olgudur; tanımlanması ve sınıflandırılmasında farklı disiplinler, yaklaşımlar, ideolojiler ve hatta kamu politikaları engelliliğe kendi açılarından yaklaşmaktadır.¹

Engelliliği tanımlamaya çalışan bazı görüşler şunlardır:

Engellilik vücut fonksiyonlarından kaynaklı, bir aktiviteyi gerçekleştirme becerisinde kısıtlılık veya yetersizlik; sosyolojik açıdan ise patolojik problemlerinden dolayı değil, toplumsal baskılar sonucu erişilebilirliği büyük ölçüde sınırlandırılmış bireyin yaşadığı durumdur.²

¹ AKTEL, Mehmet – Şerafettin ERTEN, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, Yıl 2017, s. 166.

² ÇARKÇI, Ş, Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı, Marmara Üniversitesi, Yüksek

Engellilik toplum yaşamında, başkalarıyla eşit düzeyde yer alma fırsatlarının yitirilmesi ya da sınırlandırılmasıdır.³

Fiziksel veya zihinsel bir yetersizliğin; eğitim, istihdam, ulaşım vb. temel bir yaşam etkinliğini dezavantajlı duruma getirdiği kişi⁴ engellidir. Aslında engel, insanlardaki özürler değil, fiziki çevrenin bu özürlerinden dolayı insanlara gerekli olanakları sağlayamamasıdır.⁵

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre engelli, “bireyin vücudunda duyuşal, işlevsel, zihinsel ve ruhsal farklılıkları öne sürülerek; toplumsal veya yönetimsel tutum ve tercihler sonucu, yaşamın birçok alanında kısıtlama ve engellerle karşılaşabilmesi” durumudur.⁶

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3/c maddesinde engelli, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi'ne göre “kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri bedensel ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan” kişiler engellidir.⁷

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 1. maddesine göre engelli birey “diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve

Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 48'den aktaran ARSLAN, Yusuf – Hacı Murat ŞAHİN – Ubeyde GÜLNAR – Murat ŞAHBUDAK, “Görme Engellilerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar (Batman Merkez Örneği)”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2014, s. 2.

³ ÇINAR, Hamza – Ali Rıza ARSLAN – Ahmet Mustafa ÖZTÜRK – Ramazan BÜLBÜL, “Kamu Binaları: Engellilerin Donatı ve Mobilya Kullanımına Yönelik Yaşam Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), ÖS: Ergonomi 2015, 2015, s. 330.

⁴ ARSLAN, Hakan – Gülşen ALTINTAŞ, “Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Artırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 2014, s. 167.

⁵ ÜNVER, Hasan, “Ulaşılabilirliğin Tarihi Kentsel Alanın Kimliği ve Yarışabilirliğine Etkisi”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 147.

⁶ KÜÇÜKALİ, Adnan, “Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 2014, s. 63.

⁷ ŞAHİN, Gül – Reva Balcı AKPINAR, “Ortopedik Engelli Bireylerin Öfke İfade Biçimleri, Benlik Saygıları ve Yaşam Doyumları”, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2016, 19:3, s. 197.

etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişidir.”⁸ Bu tanıma göre engelliliğe yaklaşımda tıbbi model terk edilmekte; engelliliğin, bireyin kendisinden kaynaklanmadığı, aksine olumsuz dış koşullardan kaynaklandığı kabul edilmektedir.⁹

Dünya nüfusunun yaklaşık %10’u, yani yaklaşık 700 milyon insan engellidir¹⁰; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre ise Dünya nüfusunun %12’sini engellidir.¹¹ Bazı verilere göre bu rakam %15’tir¹²; engellilik bazı ülkelerde %15’lere ulaşmakta, Türkiye’de ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre nüfusun %12,29’u engelli olup ortalama 8,5 milyon engelli kişi bulunmaktadır.¹³ Bu oranın %9,70’ini süregelen hastalığı olanlar; %2,58’ini ise görme, işitme, ortopedik, dil ve konuşma ve zihinsel engelliler oluşturmaktadır.¹⁴ Dünyadaki engelli sayısına hareketleri kısıtlanmış yaşlı insanlar, hamileler ve çocuklar da eklenecek olursa, dünya nüfusunun neredeyse yarısının¹⁵ çeşitli engeller ile karşılaştığı görülmektedir. Türkiye’deki yaklaşık

⁸ AKTEL/ERTEN, 2017, s. 166.

⁹ ERTÜRK, Korhan Levent – A. Aslı ŞİMŞEK – Damla Gülseren SONGÜR – Gökhan ŞENGÜL, “Türkiye’de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adalete Web Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilgi Dünyası, 2014, 15(2), s. 379.

¹⁰ ÇİZEL, Beykan – Rabia Bato ÇİZEL, “Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Güz 2014, s. 176; TOZLU, Erineç – MERCAN, Ş. Okan – ATAY, Lütfi, “Çanakale’nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma”, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Ocak 2012, Cilt 4, Sayı 1, s. 2.

¹¹ KINAY, Ömür, “Bedensel Engellilerin Kamusal Alanda Ulaşılabilirliği: “Engelsiz Dünya” Mobil Uygulamasının Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak İncelenmesi”, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, April 2016, Volume 6, Issue 2, s. 169.

¹² TOKER, Boran – Yaşar Yiğit KAÇMAZ, “Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, Yıl 2015, s. 236; AKTEL/ERTEN, 2017, s. 166.

¹³ YILMAZ, T. – D. GÖKÇE – F. ŞAVKLI – S. ÇEŞMECİ, “Engellilerin Üniversite Kampüslerinde Ortak Mekanları Kullanabilmeleri Üzerine Bir Araştırma: Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi Örneği”, Namık Kemal Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 3, Yıl 2012, s. 1; KESİK, Ozan Arif – Ali DEMİRCİ – Ahmet KARABURUN, “Büyükşehirde Yaşayan Engelli Yayalar İçin Kaldırımların Analiz Edilmesi: Şişli Örneği”, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 18, Sayı 30, Temmuz 2013, s. 137.

¹⁴ ARSLAN/ALTINTAŞ, 2014, s. 168.

¹⁵ PEHLİVANOĞLU, Burcu, “Konaklama Yapılarının Engellilere Yönelik Oda Düzenlemelerinin İrdelenmesi”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2012, s. 28.

8 milyon engelli, ortalama 4 kişilik aileleriyle birlikte düşünürsek karşımıza 32 milyon kişilik bir rakam çıkar ki engellilik bu boyutu ile ülke nüfusunun yarısını ilgilendiren önemli bir sorundur.¹⁶

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2050 yılında, nüfusun üçte birinin 65 yaş ve üzeri olması beklenmektedir.¹⁷ Bu da yaşlılığın artacağı, yaşlılığa bağlı olarak çeşitli engel durumlarının karşımıza çıkacağı anlamına gelmektedir.

Engellilik için bedensel veya zihinsel bir bozukluk/gerilik/kayıp olması şart değildir. Örneğin vücut kitle indeksi de engellilik göstergesi olarak kabul edilmiştir (normalden hafif, fazla kilolu ve obez olanlar).¹⁸ Aynı durum yaşlılık için de geçerlidir. Yaşlılık nedeniyle oluşan işlevsel kapasitedeki azalmalar ve fizyolojik gerilemelerin engelliliği beraberinde getirmesi yaşlılıkla ilgili gereksinimlerin engellilik gereksinimleri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.¹⁹ “Neredeyse herkes yaşamının belli bir noktasında geçici veya kalıcı olarak zayıf düşecek ve uzun yıllar yaşayan insanlar işlevlerini yerine getirme konusunda artan zorluklarla karşılaşacaktır.”²⁰ Bu da engelliliğin oldukça geniş bir kapsamı olduğunu göstermektedir.

Engellilik tanımı disiplinlere göre değişebilir niteliktedir. Örneğin mimari açıdan “genel ihtiyaçlara göre tasarlanan mekânları kullanamayan insanlar, yürüme veya hareket etmede güçlük çekenler, yaşlılar, çocuklar, hastalar, hamile veya çocuklu bayanlar, kısacası toplumda yaşayan tüm bireyler” kimi zaman engelli olarak tanımlanabilmektedir.²¹ Mimari açıdan engelli, fiziksel

¹⁶ ÇINAR vd., 2015, s. 330.

¹⁷ DEMİRKAN, Halime, “Mekânlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 2.

¹⁸ ÖNCEL, Burcu Düzgün – Deniz KARAOĞLAN, “Türkiye’de Engelli Erkeklerin İş Gücü Durumları Üzerine Betimsel Bir Çalışma”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, Haziran 2016, s. 172.

¹⁹ KÖSE, Neşe – Nilgün Çolpan ERKAN, “Kentsel Mekân Örgütlenmesinin Yaşlıların Kentsel Etkinlikleri Üzerindeki Etkisi, İstanbul ve Viyana Örneği (1)”, METU JFA, 2014/1, 31:1, s. 39; İÇLİ, Gönül, “Yavaşlayan kentler ve Yaşlılar”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), Cilt 10, Sayı 2, 2017, s. 68.

²⁰ YILDIRIM, Gamze – Hatice ABAOĞLU – Hülya KAYIHAN – Burcu Semin AKEL, “Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüsü Bünyesinde Bulunan Engelli Tuvaletlerinin Uygunluğunun ve Kullanım Durumunun İncelenmesi”, H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2015, s. 62.

²¹ YILMAZ, Bilgehan, “Bedensel Engelli Çocukların Temel Eğitim Okullarında Eğitim Alabilmesi İçin Gereken Mimari Düzenlemeler”, S.Ü. Müh. Mim. Fak. Derg., C. 20, S. 3, 2005, s. 75.

eksiklikleri nedeniyle genel ihtiyaçlara göre tasarlanmış binaları kullanırken uygun olanakların yokluğu sebebiyle engellere uğrayan kişi biçiminde açıklanmıştır.²²

İnsanlar için engelsiz olmak (tam ve fiziksel yeterlilik) geçici bir durumdur çünkü herkes yaşamının bir bölümünde bazı kısıtlılıklarla yaşamak durumunda kalmaktadır (çocuklar, hamileler, bacağı ya da kolu kırılmış bir kişi, yaşlılar).²³

Engellilikte bireyi etkileyen engel, “zihinsel ve fiziksel sınırlar değil; toplumsal ve çevresel koşullarıdır...çünkü dezavantaj yaratan durum, fiziksel sınırlılığın olması değil, bunları telafi edecek destek sistemlerinden yoksun kalmaktır...hukuki düzenlemelerin yetersizliği, hukuki düzenlemelerin etkin şekilde uygulanmasının sağlanamaması, fiziki çevrede gerekli düzenlemelerin yapılmaması, toplumsal zihniyet ve bakış açısı, eğitim, çalışma, bakım ve tedaviye ilişkin eksiklik ve aksaklıklar”²⁴ engel olarak karşımıza çıkarlar.

Engelliliği açıklamaya çalışan çeşitli modeller geliştirilmiştir. Tıbbi model, sosyal model ve insan hakları modeli arasında günümüz engelli politikalarına yön veren, sosyal model ve bu model içerisinde gelişen hak temelli yaklaşımdır.²⁵ Sosyal model teorisine göre engellilik, dış çevrenin bir ürünüdür ve bireyin fiziksel veya düşünsel eksikliğinin bir sonucu değildir.²⁶ Sosyal model anlayışına göre fiziksel olarak sakatlığı bulunan insanları engelli hale getirenin toplumdur; engellilik, eksikliği/sakatlığı olanları toplum hayatına katmayan onları izole eden anlayıştır.²⁷

Sosyal model hareketinin engelliliğin bireysel bozukluğu olanların rehabilite edilerek düzeltilmesi yerine toplumsal değişimle yaklaşılması gereken bir durum olarak ele alınmasını sağlaması, erişilebilirlik yaklaşımı ve uygulamalarında Evrensel Tasarım ya da diğer adıyla Herkes için Tasarım

²² YILMAZ, 2005, s. 75.

²³ KAVAZ, İmran – Tülay ZORLU, “Yaşlı ve Engelli Kullanıcılar İçin Sosyal Yaşam: Sinema Salonları Üzerinde Bir Analiz”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Cilt 9, Aralık 2016, s. 83.

²⁴ ERTÜRK vd., 2014, s. 378.

²⁵ AKTEL/ERTEN, 2017, s. 167.

²⁶ AKTEL/ERTEN, 2017, s. 167.

²⁷ MAMATOĞLU, Nihal, “Türkiye’de Engelliler İçin Erişilebilirlik Uygulamaları Algısı”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 7.

kavramının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.²⁸ Evrensel Tasarım yaklaşımında engelli, yaşlı, çocuk vb. için ayrı ve özel tasarımlar yerine, herkes için evrensel ölçütlerde tasarım yapılabileceği ileri sürülmektedir.²⁹

İnsan Hakları Modeli anlayışında ise engellilikte yaşanan esas problem, bireyin hak ve özgürlüklerden yararlanması için gereken tedbirlerin alınmamasıdır, bu dönemde de erişilebilirlik konusunda ‘kapsayıcı tasarım’ kavramı ortaya çıkmıştır.³⁰

Engellilerle ilgili çabaların esas noktası engelli bir insanın refahı değil engelli insanların insan haklarıdır.³¹

Engelliler, geçici engelliler ve sürekli engelliler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kronik ve geçici hastalıkları sonucunda hareketleri kısıtlanmış olan bireyler ve 12 yaşına kadar olan çocuklar ile 60 yaş üstü yaşlılar geçici engellilerdir; sürekli engelliler ise engelin süreklilik arz ettiği bireylerdir (bedensel engelliler, görme engelliler, işitme engelliler, dil ve konuşma engelliler, zihinsel engelliler).³²

Ne yazık ki engelliler, ağırlıklı olarak “içinde bulunulan toplumsal dönem, üretim biçimi, din ve ahlaki değerler, teknolojik gelişmeler, ideoloji gibi çeşitli faktörlerin biçimlendirdiği politikalar sonucu yok sayılmış, görmezden gelinmiş, merhamet edilmiş, tedavi edilmiş ve son dönemde de bir takım haklarının var olduğu kabul edilmiş sosyal bir gruptur.”³³

Engellileri “özel ihtiyacı olan bireyler” olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Bireyleri, özel ihtiyacı olan işitme engelliler, fiziksel (ortopedik) engelliler, görme engelliler, güç öğrenenler, konuşma güçlüğü olanlar, uyum problemi olanlar, sürekli hastalığı olanlar şeklinde nitelendirmek³⁴ daha doğru bir yaklaşımdır.

²⁸ MAMATOĞLU, 2015, s. 7.

²⁹ MAMATOĞLU, 2015, s. 7.

³⁰ MAMATOĞLU, 2015, s. 8.

³¹ ÜNVER, 2016, s. 146.

³² AKBAŞ, Hazal Bengühan – Ömer ATABEYOĞLU, “Sırrı Paşa (Fidangör) Yaya Bölgesinin Engelli Kullanımı Açısından Ulaşılabilirliğinin Değerlendirilmesi”, ARTIUM, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 39.

³³ AKTEL/ERTEN, 2017, s. 166.

³⁴ YILMAZ, 2005, s. 75.

Engelliler dezavantajlı kimseler olarak da nitelendirilebilir. Dezavantajlı olma halleri yaş faktörü, sosyo-kültürel faktör, sağlık faktörü, geçici engellilik faktörü, fiziksel faktör ve gündelik yaşam faktörü³⁵ olarak karşımıza çıkar.

b) Engelliliğin Sonuçları

Engeli bulunan kimseler hareket yeteneği ve/veya algılama ve kavraması fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapı ve işlevlerinde belli kayba ve dolayısı ile kısıtlılığa sahiptirler.³⁶ Tüm insanlar eşit doğsa ve eşit haklara sahip olsalar da gerçek yaşamda bazıları, sosyal durumları, bilişsel ve fiziksel farklılıkları açısından söz konusu bu haklara sahip olamazlar.³⁷

Sosyal yaşamında mobilya, konut, faaliyet alanları ve çevre tasarımından kaynaklanan yanlış ve eksik tasarım uygulamaları nedeniyle karşılaşılan zorluklar engelinin yaşam kalitesi ve yaşama hakkının azalmasına neden olmaktadır.³⁸

Engelliler, toplumdaki en dezavantajlı grup olup sürekli olarak sosyal hayatın tüm alanlarında büyük ya da küçük engellerle karşı karşıya gelirler.³⁹

Yaşlı ve engelliler kentsel/kamusal mekânlara ulaşabilme ve bu mekânları rahat bir şekilde kullanabilmede birçok sorunla karşılaşmaktadır.⁴⁰ Engellilerin yaşamın en temel alanlarını, diğer bireylerle paylaşamamaları ciddi bir problemdir.⁴¹ Sosyal yaşama engeller nedeniyle katılamamanın pek çok kötü sonucu vardır, bunları özetleyecek olursak: Tek başına sokağa çıkamamak, yardımsız ve bağımsız olarak hareket edememek, sosyal/toplumsal yaşamdan, çalışma hayatından soyutlanmak, kendine olan güvenlerinin azal-

³⁵ ŞAVLI, Hilal, Kamusal Alanların Metro İstasyonları İle Bağlantılarında Engelli Erişilebilirliğinin İncelenmesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2016, s. 16-17.

³⁶ KAPLAN, Hülagü – Mustafa ÖZTÜRK, “Engelliler, Kamu Mekânı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekânlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve”, Planlama 2004/2, s. 67.

³⁷ TRUE, Emine Malkoç – Hatice Sönmez TÜREL, “Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği”, ARTIUM, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s. 2.

³⁸ ÇINAR vd., 2015, s. 330.

³⁹ KINAY, 2016, s. 179.

⁴⁰ KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83.

⁴¹ YILMAZ vd., 2012, s. 1.

ması, kendilerini işe yaramaz hissetmek, yalnızlaşmak⁴², kısıtlı bir dünya erişimi, dışlanma, geliştirilemeyen yetenekler, varlığını ve değerini yeterli olarak gerçekleştirememeye, dar bir çerçeveye indirgenmiş bir hayat içinde sınırlanmış olmak⁴³, toplumda yerine getirdikleri rollerin ve yaşam standartlarının olumsuz etkilenmesi nedeniyle benlik saygısının düşmesi⁴⁴, anksiyete, depresyon ve yalnızlık gibi olumsuz duygular, engellenme ve anlaşılammama algısı nedeniyle öfke düzeylerinin artması, yaşam kalitelerinin ve yaşam doyumlarının azalması⁴⁵ ve öğrenilmiş çaresizliğe neden olmak⁴⁶ şeklinde sıralanabilir.

Engelliler günlük yaşama, kent yaşamına ve toplum yaşamına çok sınırlı ölçüde katılabilmektedirler çünkü toplumsal yaşama tam katılabilmelerinin önündeki engeller henüz kaldırılabilmiş değildir.⁴⁷ Bu engellerin başında ulaşım, fiziksel çevre ve konut sorunu gelmektedir.⁴⁸ Bireyler, kurumların ve kent içi birçok yapının engellilere uygun olmaması nedeniyle engelli olmanın getirdiği olumsuzlukları en üst düzeyde yaşamaktadırlar.⁴⁹

Engellilerin eğitim, sağlık, iş ve mesleki rehabilitasyon, kültür ve sanat, spor ve kent standartlarının iyileştirilmesi, ulaşım, psikolojik ve sosyal destek, bireysel ve aile danışmanlığı hizmetleri ve gerektiğinde sürekli bakım gibi çok ciddi ve çözüm bekleyen sorunları bulunmaktadır.⁵⁰

⁴² KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83; YILMAZ vd., 2012, s. 1.

⁴³ ERTÜRK vd., 2014, s. 377.

⁴⁴ ŞAHİN/AKPINAR, 2016, s. 206.

⁴⁵ ŞAHİN/AKPINAR, 2016, s. 198.

⁴⁶ ÇİZEL/ÇİZEL, 2014, s. 178. Öğrenilmiş çaresizlik, “kişinin herhangi bir durumda çok sayıda başarısızlığa uğrayarak, ne yaparsa yapsın hiçbir şeyin değişmeyeceğini, olayların kendi kontrolünde olmadığını, o konuda bir daha asla başarıya ulaşamayacağını düşünüp, yeniden deneme cesaretini kaybetmesidir (ÇİZEL/ÇİZEL, 2014, s. 177).” “Bireylerin çevrelerini kontrol etmek için yaptıkları başarısız girişimlerinden (kendi engelleri nedeniyle) kaynaklanan olumsuz sonuçları (seyahat edememe) görmek, bu gibi durumların gelecekte de olabileceğini ve sonrasında da bu kişilerin gelecekteki katılım çabalarını bırakabileceklerini ifade eder (ÇİZEL/ÇİZEL, 2014, s. 178).”

⁴⁷ ÜNLÜ, Ufuk, “Sosyal Belediyecilik Anlayışının E-Belediyecilik Uygulamalarına Entegre Edilmesi”, Sayıştay Dergisi, Sayı 102, Temmuz-Eylül 2016, s. 75-76.

⁴⁸ YILMAZ, Tahsin – Rifat OLGÜN – Faik ŞAVKLI – Büşra ÖTER, “Kentsel Yeşil Alanlarda Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları İçin Engelsiz Rota Belirlemesi: Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 4, Sayı 9, 2014, s. 3.

⁴⁹ YILMAZ, Tahsin – Duygu GÖKÇE, “Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Engelli Bireylerin Sosyal Yaşamı Açısından Önemi”, Engelsiz Turizm Sempozyumu, 27 Temmuz 2012, Antalya – Türkiye, s. 32.

⁵⁰ ÜNLÜ, 2016, s. 76.

Engellilik sadece bireysel ve tıbbi bir sorun değil, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. birçok farklı perspektiften ele alınması gereken sosyal bir olgudur.⁵¹

Uygun olmayan çevrede yaşama zorunluluğu engellileri, bir başkasının yardımına muhtaç veya bağımlı bireyler haline getirebilir.⁵² Toplumsal yaşamdaki sosyokültürel hayatı bedensel yetenekler sınırlamamalı, kentsel alanlarda engelliler düşünülerek tasarımlar yapılmalı, her bireyin bir engelli adayı olduğu unutulmamalıdır.⁵³ Bu yaklaşım kamu binaları açısından da geçerlidir.

Temelde engellilerin topluma uyumları değil, toplumla kaynaşmaları/bütünleşmeleri gerekmektedir.⁵⁴ Engelliler toplumda bilinçli veya bilinçsiz olarak en fazla ayrımcılığa, dışlanmaya tabi tutulan gruplar arasında yer almaktadırlar.⁵⁵

Anayasanın 61. maddesine göre “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” Engellileri koruma ve onları topluma intibaklarını sağlama görevi devlete aittir.

3- Taşınmaz Kültür Varlığı Kavramı

a) Tanım

Kültürel miras, önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir.⁵⁶ Genel anlamda miras, daha çok geçmişle ilişkili ve bugün önem taşıyan nesnelere, yerler ve pratikleri kapsamaktadır.⁵⁷ Kültürel miras yönetimi koruma, restorasyon, müzecilik, arkeoloji, tarihi sit, fiziksel kalıntılar, tarih ve mimariyle ilişkilidir.⁵⁸

⁵¹ AKTEL/ERTEN, 2017, s. 169.

⁵² ÇINAR, Hamza – Haldun Ender ERDEM, “Yaşam Hakkı: Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarının Konut İçi Mekân Donatı Elemanları ve Mobilya Kullanımı”, Politeknik Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, 2008, s. 173.

⁵³ YILMAZ vd., “Kentsel Yeşil...”, 2014, s. 13.

⁵⁴ ARSLAN/ALTINTAŞ, 2014, s. 183.

⁵⁵ ARSLAN/ALTINTAŞ, 2014, s. 183.

⁵⁶ ALTAŞ, Namık Tanfer, “Kentsel Dönüşümde Kültürel Miras Değerlerinin Korunması: Erzurum Örneği”, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl 19, Sayı 32, Temmuz 2014, s. 248.

⁵⁷ TURHANOĞLU, F. Aysin K., “Kentsel Mekânın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras”, Folklor/Edebiyat, Cilt 20, Sayı 78, 2014/2, Cyprus International University, s. 78.

⁵⁸ TÖREN, Emrullah – Nazmi KOZAK – Gül Nur DEMİRAL, “Eskişehir’in Kültürel Miras

Kültür varlığı; tarihi, sanatsal, arkeolojik, bilimsel ya da kültürel açıdan, gerek tüm insanlık gerekse sadece bir ulus ya da grup için büyük öneme sahip nesnelere dir.⁵⁹

Geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağ kurulmasını sağlayan kültürel miras varlıkları, yeri doldurulamayan, yenilenemeyen ve çok iyi yönetilmesi gereken önemli varlık olup bunların gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için modern kentlerin içinde yer alan tarihi kent dokularının korunması çağdaş yaşamın bir gereğidir.⁶⁰

Kültür varlıkları genelde taşınır-taşınmaz kültür varlıkları ve somut-somut olmayan kültür varlıkları şeklinde sınıflandırılmaktadır.⁶¹ Taşınır kültür varlıkları daha çok nesnelere tanımlar, taşınmaz kültür varlıkları ise çoğunlukla tarihi binalar, arkeolojik kent kalıntıları vb. alanlardır.⁶² Taşınmaz kültür varlıklarına, arkeolojik veya paleontolojik öneme sahip alanlar ve rezervler, peyzajlar, ve yapı grupları, taşınır kültür varlıklarına ise bilimsel eserler, sanat eserleri, el yazmaları, kitaplar, basılı materyal ve görsel materyaller şeklinde örnek verilebilir.⁶³ Taşınmaz kültür varlıkları uluslararası metinlerde de tanımlanmaktadır. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne göre, "1) Anıtlar: Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer binalar ile diğer yapılar ve bunların müştemilatı ve tamamlayıcı kısımları; 2) Bina grupları: Topoğrafik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları; 3) Ören yerleri (sitler): Topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa

Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü", Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Temmuz 2012, Cilt 4, Sayı 2, s. 72.

⁵⁹ ATILGAN, Cansu, "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme", Art-Sanat, 6/2016, s. 252.

⁶⁰ TÖREN/KOZAK/DEMİRAL, 2012, s. 70.

⁶¹ LEVENT, Yasemin Sarıkaya, "Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi", Toplum ve Demokrasi, Yıl 5, Sayı 11, Ocak-Haziran, 2011, s. 116.

⁶² GÖĞEBAKAN, Yüksel, "Ülkemizde Kültür ve Kültür Varlıklarının Korunmasının Mimari ve Kent Ölçeğinde Yansımaları", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Yıl 2011, s. 208.

⁶³ TÖREN/KOZAK/DEMİRAL, 2012, s. 73.

edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlardır (Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, 1985, Madde 1).⁶⁴ Benzer tanımlama 1972 tarihinde kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'nin hükümlerinde de yer almaktadır. Buna göre, “1) Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerde mimarî, heykeltıraşlık ve resim alanında gerçekleştirilmiş büyük eserler, arkeolojik nitelikleri olan eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman grupları, 2) Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları, 3) Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır.”⁶⁵

Kültür varlıklarının korunması, restorasyonu ve konservasyonu birbirinden ayrı kavramlardır. Koruma, eserin var olan durumunu koruma; restorasyon, yeni malzeme kullanılmaksızın eserin önceden bilinen haline dönüştürülmesi; konservasyon veya kapsamlı koruma ise bir yerin kültürel değerine kavuşması için gerekli tüm süreçleri yerine getirmektir.⁶⁶ Koruma olgusu, taşınmaz kültür varlıklarının içerdiği değerlerin düzgün bir biçimde gelecek nesillere aktarılması için sürdürülen politikalar ve uygulamaların bütünüdür.⁶⁷ Restorasyon ise sanatsal değeri olan bir yapının, bir kültür ve tarih belgesi olarak bütün özgün nitelikleriyle ömrünün uzatılmasını sağlayan teknik ve mimari müdahalelerdir.⁶⁸

Tarihi binalar bir yerin, kentnin ve peyzajın parçası olup mimari koruma yalnız binanın korunması değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla yapıların ve çevre peyzajlarının bir bütün olarak korunmasını gerektirmektedir.⁶⁹

Koruma bir uygarlık göstergesi olup eski ve yeni kültürlerin çakışması ve senteziyle oluşan yeni kültür değerleri, eski kültürün doğru analizine

⁶⁴ LEVENT, 2011, s. 117.

⁶⁵ ALTAŞ, 2014, s. 247-248.

⁶⁶ CAN, Aynur, “Yerel Yönetimler ve Kültür Politikaları Bağlamında İstanbul’da Kentsel Koruma Sorunsalına Sürdürülebilir Çözüm Önerileri”, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Haziran 2014, s. 59.

⁶⁷ LEVENT, 2011, s. 120.

⁶⁸ ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI – Leyla Y. TOKMAN, “Mimari Tasarımda Restorasyon ve Ulaşılabilirlik: Akreditasyon İhtiyacı”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2, 2014, s. 298.

⁶⁹ DANACI, Hacer Mutlu – Meryem ATİK, “Tarihsel Çevre Peyzajlarında Yapı ve Çevre İlişkisi”, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2013, s. 77.

bağlı olduğundan eski yapıların orijinal haliyle korunması çok önemlidir.⁷⁰ Günümüzde koruma anlayışında, müze gibi dondurarak koruma yerine, koruma kullanma dengesini kurarak, yeni işlevler vererek koruma önem kazanmaktadır.⁷¹

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3/a)/(1). maddesinde kültür varlıkları; “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmaktadır.

Korunması gereken kültür ve tabiat varlıkları 2863 sayılı Kanun'un 6. maddesinde sayılmıştır.⁷²

b) Taşınmaz Kültür Varlıklarının Önemi

Kültür varlığı özelliği gösteren taşınmazların yaşatılmalarının sağlanması, tüm toplum açısından önem taşımakta, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kurmaktadır.⁷³ Kültür varlıklarına sahip çıkma bilincinin oluşturulmasındaki asıl amaç, bu varlıkların gelecek yeni nesillere aktarılması⁷⁴; tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, tarihî çevrenin canlandırılması ve tarihî yapıların değerlendirilmesidir.⁷⁵ Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında kamu yararı vardır hatta kamu ve toplum yararının ötesinde evrensel bir yarar

⁷⁰ ATILGAN, 2016, s. 253.

⁷¹ ÇELİK, Deniz – Murat E. YAZGAN, “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 11, Yıl 2007, s. 7.

⁷² Madde 6 – “Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır: a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.”

⁷³ ATILGAN, 2016, s. 258.

⁷⁴ GÖĞEBAKAN, 2011, s. 207.

⁷⁵ ÇELİK/YAZGAN, 2007, s. 2.

da içermektedir.⁷⁶ Tarihsel ve kültürel miras hem ulusaldır, hem de insanlığın ortak değerleri olduğundan evrenseldir.⁷⁷

Kültür varlıkları tarihsel yaşanmışlık hakkında bilgi verirken aynı zamanda geleceğin şekillenmesinde de etkin rol oynarlar.⁷⁸

Sanatsal açıdan bir ulusun mimarisi, kültürü ve kültür varlıkları çok önemlidir.⁷⁹ Kültürel miras, sadece tarihi bir binadan ibaret olmayıp insanların değerlerini, kültürel birikimlerini, tüm gelenek, görenek, yaşam biçimi ve deneyimlerle oluşturulan yapıtları da ifade etmektedir.⁸⁰

Taşınmaz kültür varlıkları kent kimliği açısından da önemlidir. Kentin kültürel kimliği, o kentte yaşayanların oluşturduğu, yarattığı kültür tarafından biçimlenmektedir.⁸¹ Tarihsel-kültürel miras, kent kimliklerinin oluşmasında en önemli girdilerdir.⁸²

Anayasanın 63. maddesine göre “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.” Kültür varlıklarını koruma görevi devlete verilmiştir.

Tüm insanlığa ait kültürel ve manevi değeri olan miraslar (tarihsel anıtlar, sanat yapıları, ibadet yerleri) sadece ulusal değil uluslararası hukuk tarafında da koruma altına alınmıştır.⁸³

4- Erişilebilirlik Kavramı

a) Erişilebilirliğin Tanımı

İnsan düşüncesi ve duygusu sonsuz ve doğal mekânı yorumlayarak kendi ihtiyaçlarına yönelik mimari mekân oluşturmaktadır.⁸⁴

⁷⁶ LEVENT, 2011, s. 118.

⁷⁷ ALTAŞ, 2014, s. 249.

⁷⁸ GÖĞEBAKAN, 2011, s. 200.

⁷⁹ GÖĞEBAKAN, 2011, s. 203.

⁸⁰ ALTAŞ, 2014, s. 250.

⁸¹ ALTAŞ, 2014, s. 254.

⁸² ÇELİKİYAY, Selma – A. Süha KARAYILMAZLAR, “Bartın Kent Merkezindeki Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi”, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18(2), 2016, s. 225.

⁸³ ATILGAN, 2016, s. 252.

⁸⁴ CAN, 2014, s. 57.

Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik, “inşa edilmiş çevrelerin ve ulaşım sistemlerinin tüm insanlar için açık, erişilebilir ve kullanılabilir olmaları gerektiğini kabul eden rasyonel ve insan odaklı bir yaklaşım”⁸⁵; “farklı gereksinimleri olan kişilerin evlerinden çıkabilmeleri, başkalarına ihtiyaç duymadan çeşitli binalara ve açık alanlara ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleri”⁸⁶; “bireyin hiçbir kimseye ya da araca ihtiyaç duymaksızın herhangi bir yerden arzu ettiği yere kendi imkânları ile ulaşması”⁸⁷ olarak tanımlanabilir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3/f maddesine göre erişilebilirlik, “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını” ifade etmektedir. Aynı tanım Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği⁸⁸ Madde 4/(1)/b hükmünde de yer almaktadır.

Erişilebilirlik sadece tekerlekli sandalye kullanıcılarını ilgilendirmez, bütün engellilerin bağımsız olarak girebileceği binalar, açık alanlar ve tesisler için kullanılan bir terimdir.⁸⁹ Herkesin toplumsal yaşama katılabilmesi için yapıları çevrede ve kent ölçeğinde gereken tüm fiziksel ve mimari tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir.⁹⁰

Erişilebilirlik temel bir insan hakkıdır.⁹¹ Erişim, insan hakları bağlamında bireyin sahip olduğu haklara ulaşabilmesini, yani gündelik hayatında bu hakları kullanabilmesini ifade etmektedir.⁹²

Erişilebilirliğin bütün insanları ilgilendirmesi evrensel tasarım anlayışını gündeme getirmektedir. Her yaş, boyut ve yetenekteki kişilere kullanım kolaylığı ve hayatları boyunca, kendi evlerinde bağımsız olarak yaşamalarını ve çevrelerinde sosyal etkinliklere sağlıklı, güvenli katılımlarına olanak sağla-

⁸⁵ ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI, “Ulaşılabilirlik Kültürü”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2, 2014, s. 219.

⁸⁶ DEMİRKAN, 2015, s. 1.

⁸⁷ ŞAVLI, 2016, s. 16.

⁸⁸ RG. 20/07/2013, 28713.

⁸⁹ PEHLİVANOĞLU, 2012, s. 28.

⁹⁰ DEMİRKAN, 2015, s. 1.

⁹¹ MAMATOĞLU, 2015, s. 9.

⁹² ERTÜRK vd., 2014, s. 380.

yan⁹³ bu anlayışın ilkeleri ile gerçekleştirilen erişilebilirlik çalışmaları sadece engelliler için değil tüm kullanıcıların, bağımsızlık duyguları, sosyalleşmeleri ve özgüvenlerine olumlu katkıda bulunmaktadır.⁹⁴ Genç, yaşlı ya da fiziksel ve mental yetileri sınırlı olan ya da olmayan tüm kullanıcılara eşit oranda servis veren/hizmet eden mekân ve ürünlerin tasarımını kapsamaktadır.⁹⁵ Evrensel tasarımda kentsel mekân tasarımı, tüm kentlilerin kullanabileceği, fiziksel bütünleştirme ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak bir tasarımdır.⁹⁶

Kapsayıcı tasarım kavramı; evrensel/herkes için tasarım kavramıyla karışmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır.⁹⁷ Kapsayıcı tasarım yaklaşımında engellilik veya yaşlılık gibi durumlar insan hayatının bir aşamasında bireyin karşısına çıkabilecek durumlar olup erişilebilirlik konusunda engelliler veya yaşlılar gibi ayrı ve özel alanların yerine, herhangi bir nedenle hareket kısıtlaması yaşayan tüm bireyler (bebek arabalı ebeveynler, yük taşıyanlar vb.) ve onların ihtiyaçları erişilebilirlik açısından dikkate alınır.⁹⁸

Erişilebilirliğin çalışma alanları genel olarak bina ve açık alanlara erişilebilirlik, ulaşımda erişilebilirlik, hizmetlere erişebilirlik ile bilgi ve bilişim teknolojilerine erişebilirlik konularından oluşmaktadır.⁹⁹

Ünver/Yamaçlı'ya göre ulaşılabilirlik anlayışı bir kültürdür, çocuk yaşlardan itibaren eğitimle desteklenmesi gerekir.¹⁰⁰

Merkezi hükümet, taşıt ve yaya yolları, kamu binaları, toptan ve perakende satış binaları vb. gibi çevrelere erişimi tanımlayan yasa ve düzenlemelerden sorumludur.¹⁰¹ Ulaşılabilirlik kamusal binalara erişim, açık alanlar,

⁹³ EMİRKAN, 2015, s. 2.

⁹⁴ MAMATOĞLU, 2015, s. 9.

⁹⁵ USLU, Aysel – Nasim SHAKOURİ, “Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanğı ve Evrensel Tasarım Kavramı”, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2014, 14(1), s. 8.

⁹⁶ KAPLAN/ÖZTÜRK, 2004, s. 70.

⁹⁷ MAMATOĞLU, 2015, s. 8.

⁹⁸ MAMATOĞLU, 2015, s. 8.

⁹⁹ MAMATOĞLU, 2015, s. 8.

¹⁰⁰ ÜNVER/YAMAÇLI, “Ulaşılabilirlik Kültürü, 2014, s. 221 vd..

¹⁰¹ Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi - Örnek Uygulama Rehberi, Çeviren: Murat ÖZNECİ, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 48, Ulaştırma Bakanları Avrupa Konferansı UBAK (ECMT)-OECD, Ankara – Aralık 2008. (pdf için bkz. www.eyh.gov.tr), s. 107.

konutlar, toplu taşımacılık ve trafik düzenlemeleri konularını kapsamakta¹⁰², bununla ilgili düzenleme ve hizmetler aynı zamanda yerel yönetimlerin (il özel idaresi, belediye ve köy) faaliyet alanına girmektedir.¹⁰³ Görüldüğü gibi hem merkezi idare hem de yerel yönetimler erişilebilirlik konusunda sorumluluk sahibidirler. Engellilerin bağımsız ve insan onuruna uygun bir yaşam sürbilmeleri için toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, bilgiye, iletişime ve hizmetlere erişimlerinin sağlanmasında ilgili Bakanlık ve kurumların özde desteği her zaman olmalıdır.¹⁰⁴

b) Erişilebilirliğin Kapsamı ve Önemi

Fiziksel çevredeki düzenlemelerle toplumsal hayata katılım arasında yakın bir ilişki vardır.¹⁰⁵ Toplum hayatına katılımda mekâna ulaşmak ve mekânı kullanabilmek büyük önem taşır.¹⁰⁶

Engellilerin önündeki en büyük engel, ulaşım ve bilgi edinmeye erişilme sorunudur.¹⁰⁷ Toplumla bütünleşme, engellilere özgürce ve bireysel olarak kullanabilecekleri fiziksel mekânlar sağlanması ile başlar çünkü engelli birey, mekânı özgürce ve tek başına kullanabiliyorsa engelli değildir.¹⁰⁸ Bu nedenle “konut alanlarının, kent içi ve kentler arası ulaşım tesis ve araçların, yolların, kamusal yapıların ve alanlarının, eğitim, sağlık, dinlenme/eğlence, spor tesislerinin, alışveriş merkezleri, turizm tesisleri, açık ve yeşil alanların tasarım ve planlamada en küçük ayrıntıda ele alınması gerekmektedir.”¹⁰⁹

Etrafımızdaki fiziksel çevrenin tasarımı, engelli bireylerin sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları/yetersizlikleri açısından çok önemlidir.¹¹⁰

¹⁰² www.eyh.gov.tr

¹⁰³ ARSLAN vd., 2014, s. 9.

¹⁰⁴ KINAY, 2016, s. 180.

¹⁰⁵ ŞAVLI, 2016, s. 17.

¹⁰⁶ SİREL, Berrin – Onur BOYACIĞİL – Halil DUYMUŞ – Nurgül KONAKLI – Faruk ALTUNKASA – Cengiz USLU, “Çukurova Üniversitesi Yerleşkesi Açık Alanlarının Fiziksel Engelliler Bakımından Ulaşılabilirliğinin Değerlendirilmesi”, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 27(1), Haziran 2012, s. 54.

¹⁰⁷ KINAY, 2016, s. 169.

¹⁰⁸ YILMAZ/GÖKÇE, 2012, s. 38.

¹⁰⁹ YILMAZ/GÖKÇE, 2012, s. 38.

¹¹⁰ YILMAZ vd., “Kentsel Yeşil...”, 2014, s. 3.

Mimari tasarımın temel amacı, tüm boyutlarıyla kullanıcı gereksinimlerinin karşılanmasını sağlamaktır.¹¹¹ Kentler, herkesin yararı için düzenlemelerin yapıldığı ve tedbirlerin alındığı bir yaşam çevresi sunmalıdır.¹¹²

Her kent kullanıcısı, yaşamının belirli dönemlerinde kısa ya da uzun süreli hareket zorlukları yaşayabilir.¹¹³ Hayatın değişik aşamalarında gereksinimler de farklılaştığından, tasarımda kullanıcı boyutunun çok yönlü olarak düşünülmesi gerekmekte, fiziksel çevre bu farklılaşan kullanıcı profiline ihtiyaçlarını karşılayacak özellikleri taşımalıdır.¹¹⁴ Bu da erişilebilirlik prensiplerine uyum ile mümkündür. Bütün yaşam alanlarında yapılaşmış çevrenin herkes için kullanılabilir olması, potansiyel kullanıcıların yaşam haklarının verilmesidir.¹¹⁵

Engelliler çeşitli modifikasyonlara ihtiyaç duymalarına rağmen rampa ve asansör gibi düzenlemeler, engellilerin yanında çocuk arabasıyla hareket eden veya hareket kısıtları bulunan bireylerin de hareketlerini kolaylaştırmaktadır.¹¹⁶

Engellilerin topluma tam katılımının sağlanması konusunda nakdi yardımlar hiçbir zaman işe yaramamaktadır.¹¹⁷ Önemli olan dışlanmadan katılımdır. Bu da erişilebilirliğin sağlanması ile mümkündür.

İnsan haklarının yerine getirilmesi için öncelikle bu hakları düzenleyen soyut ilkelerin kullanılabilir standartlara dönüştürülmesi ve pratiğe aktarılması gereklidir.¹¹⁸

Fiziksel çevreden kaynaklanan engeller nedeniyle, engellilerin sosyal hayata katılım zorlaşmakta bu nedenle engelliler, haklardan eşit olarak fayda-

¹¹¹ KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83.

¹¹² İÇLİ, 2017, s. 68.

¹¹³ USLU/SHAKOURİ, 2014, s. 11.

¹¹⁴ KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83.

¹¹⁵ ÇINAR/ERDEM, 2008, s.174.

¹¹⁶ TOZLU/MERCAN/ATAY, 2012, s. 13.

¹¹⁷ ORAL, Aydan – Resa AYDIN – Ayşegül KETENCİ – Gülseren AKYÜZ – Dilşad SİNDEL – Ayşe YALIMAN, “Dünya Engellilik Raporu: Türkiye’de Engellilik İle İlgili Konuların Analizi ve Fiziksel; Tıp ve Rehabilitasyon Tıp Uzmanlığının Katkıları”, Turk J. Phys Med Rehab 2016, 1(62), s. 87.

¹¹⁸ ERTÜRK vd., 2014, s. 380.

lanamamaktadır.¹¹⁹ Eşitlik kavramının etkisiyle engelli bireylerin yaşam koşullarının ve sosyal hayatlarının geliştirilmesine yönelik hizmetler sunulmakla birlikte¹²⁰ bu çabalar her zaman yeterli olamamaktadır. Engellilerin diğer tüm bireylerle aynı koşullarda yaşamlarını sürdürebilmesi yapıları çevrenin onlar için de ulaşılabilir biçimde planlanması, tasarlanması ve uygulanmasıyla mümkündür.¹²¹

Çağdaş toplum oluşturulmasında, engelli insanların toplumsal yaşama katılımının önündeki engellerin kaldırılması önemli bir göstergedir.¹²²

Yaşam çevrelerindeki engellerin kaldırılması, tüm insanların sosyal yaşama katılması ve yaşamını sürdürebilmesi için gerekli koşullardan biridir.¹²³ Bu nedenle etrafımızdaki düzenlemelerin, tüm insanların, yaş, bedensel durum gibi özelliklerinden kaynaklanan, genel ve özel duyarlılık gerektiren gereksinimlerinin tümünü kapsayacak şekilde¹²⁴ oluşturulması gerekmektedir.

Dünya üzerindeki tüm fiziki (doğal ya da yapıları) çevre, ulaşım sistemleri, hizmetler ve bilgi ulaşılabilirlik kavramının kapsamı içerisinde yer almaktadır.¹²⁵

Sosyal yaşamdaki mobilya, konut, faaliyet alanları ve çevre tasarımına etki eden yanlış ve/veya eksik tasarım ve uygulamalar nedeniyle engellilerin yaşam kalitesi ve yaşama haklarının azalması, engelsiz bireylere oranla daha fazladır.¹²⁶

Dünya’da kentleşme ve engelli nüfus arttığından, her geçen gün daha fazla sayıda insan kentsel tasarımların kendilerine sunduğu/ya da sunmadığı

¹¹⁹ ÇINAR, Hamza – Ali Rıza ARSLAN – Kadir DOĞAR, “İbadethaneler: Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarının Kullanımının Memnuniyeti”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 2015, ÖS: Ergonomi 2015, s. 320.

¹²⁰ ÇINAR/ARSLAN/DOĞAR, 2015, s. 320.

¹²¹ SİREL vd., 2012, s. 54.

¹²² AKINCI, Zeki – Nesrin SÖNMEZ, “Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Bahar 2015, s. 97.

¹²³ YILMAZ, 2005, s. 76.

¹²⁴ YILMAZ vd., 2012, s. 9.

¹²⁵ ÜNVER, 2016, s. 145.

¹²⁶ ÜNVER, 2016, s. 145; ÜNVER/YAMAÇLI, “Ulaşılabilirlik Kültürü, 2014, s. 219.

hizmetlerle yaşamak zorunda kalmaktadır.¹²⁷ Unutulmaması gereken, kentsel yaşam için tasarım, insan odaklı tasarımı gerektirir.¹²⁸

5- Kamu Hizmetinde Kullanılan Binalar

Genel olarak kamu hizmetinde kullanılan binalar, merkezi idare veya yerinden yönetim kuruluşları tarafından görevleri esnasında kullandıkları binalardır. Birçok yerel ve merkezi yönetim birimi, hizmetlerini yürütmek amacıyla kullandığı hizmet binalarını seçerken, toplumsal hafızadaki saygın konumları nedeniyle korunması gerekli kültür varlığı niteliğindeki taşınmazları tercih etmektedir.¹²⁹

Kamu hizmetinde kullanılan binalar geniş anlamda dikkate alınmalıdır. Bu binalar Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği¹³⁰ uyarınca Umuma Açık Hizmet Veren Yapı statüsündedirler. Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği Madde 4/(1)/m hükmüne göre Umuma Açık Hizmet Veren Yapı, “kamu hizmeti için kullanılan resmi binalar ile ibadet yerleri, özel eğitim, özel sağlık tesisleri, sinema, tiyatro, opera, müze, kütüphane, konferans salonu gibi kültürel binalar ile gazino, düğün salonu gibi eğlence yapıları, otel, özel yurt, iş hanı, büro, pasaj, çarşı, alışveriş merkezi gibi ticari yapılar, spor tesisleri, yüzme havuzu, genel otopark ve buna benzer umuma ait binaları” ifade etmektedir. Birkaç küçük farklılık dışında hemen hemen aynı tanımlama 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3/l maddesinde yer almaktadır; maddeye göre Umuma Açık Hizmet Veren Yapılar “kamu hizmeti için kullanılan resmî binalar, ibadet yerleri, özel eğitim ve özel sağlık tesisleri; sinema, tiyatro, opera, müze, kütüphane, konferans salonu gibi kültürel binalar ile gazino, düğün salonu gibi eğlence yapıları; otel, özel yurt, iş hanı, büro, pasaj, çarşı gibi ticari yapılar; spor tesisleri, genel otopark ve buna benzer umuma ait binalardır.”

Kamu hizmetinde kullanılan kamu binaları kamusal mekândırlar, konu kamusal mekânlar olduğunda ise kullanıcı profili çok çeşitli ve değişkendir; yaşlılar, kalıcı ve geçici engelliler, hamileler de bu kullanıcı kitlesi dahilinde-

¹²⁷ USLU/SHAKOURİ, 2014, s. 9.

¹²⁸ ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

¹²⁹ ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI, “Ulaşılabilirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz Kültür Varlıkları”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 114.

¹³⁰ RG. 20/07/2013, 28713.

dir.¹³¹ Kamusal alan tasarımlarında; engelli bireylerle birlikte yaşlılık, hamilelik, bebekli anne, vb. durumları da bir engel olarak dikkate alınarak detaylı tasarım çözümleri üretilmekte, bireylere bağımsız olarak hareket edebilme olanakları sunulmaktadır.¹³²

Kamusal alan/mekân kavramı çok geniştir. Bunlar, bireylerin kentsel mekânda karşılaşma, buluşma, toplanma, sosyalleşme alanları olarak fiziki mekâna sosyo-kültürel boyut ve anlam kazandıran yerlerdir.¹³³ İnsanların toplumla ve diğer insanlarla ilişki kurduğu, ortak kültür ve kimliğin biçimlendiği yerler olan kamusal mekânlar, fiziksel, zihinsel ve ruhsal erişimin serbest olduğu ve bireylerin kendilerine mal edemeyecekleri, kapsayıcı mekânlardır.¹³⁴

Kamusal mekândaki “mekân” açık bir mekân (sokak, meydan ve parklar) veya kapalı bir mekân (kamu hizmetinin görüldüğü binalar) olabilir, bazı kamusal mekânlar sabit değil hareketlidir (toplu taşıma taşıtları).¹³⁵

Sadece kamu hizmetinde kullanılan binalar değil, tüm mekânlar kullanıcıları tarafından erişilebilir, kullanılabilir ve yaşanabilir olmalıdır.¹³⁶ Kamusal mekânların evrensel tasarımlara uygun düzenlenmesi herkesin sosyal yaşama daha fazla katılmasını kolaylaştırırken, yaşam kalitesini artırıcı bir rol oynar.¹³⁷ Tüm insanlara açık ve erişilebilir yerler olan kamusal mekânlar¹³⁸ engelli bireylerin de erişimine kolaylık sağlamalıdır.

Kamu mekânlarının, toplumun tüm bireylerinin hakça kullanımı için ve yaşanabilir mekânlar olarak düzenlenmesi kentleşmenin bir gereğidir.¹³⁹

Kamu hizmetlerinde kullanılan kültür varlığı statüsündeki binalarla ilgili olarak 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına Dair Kanun'un 14. maddesine göre “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat

¹³¹ KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83.

¹³² USLU/SHAKOURİ, 2014, s. 7-8.

¹³³ ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 224.

¹³⁴ KINAY, 2016, s. 171.

¹³⁵ KAPLAN/ÖZTÜRK, 2004, s. 67.

¹³⁶ DEMİRKAN, 2015, s. 1.

¹³⁷ İÇLİ, 2017, s. 69.

¹³⁸ KARAÇOR, Elif Kutay, “Farklı Sosyo-Ekonomik Yapılara Göre Kamusal Mekan Kullanımının Değerlendirilmesi”, Online Journal of Art and Design, Volume 4, Issue 4, 2016, s. 29; ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 224.

¹³⁹ KAPLAN/ÖZTÜRK, 2004, s. 70.

varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir. Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir. Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.”

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenecek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’un 5. maddesinde de “kamu kurum ve kuruluşlarının ellerinde bulunan tarihi eser niteliğini haiz bina ve müştemilatı, tarihi özelliklerine uygun olarak restore ettirmek ve/veya tarihi özellikleri korunmak ve mülkiyeti ilgili kamu kurum ve kuruluşunda kalmak suretiyle; eğitim, sağlık, kültür ve sosyal amaçlı olmak üzere kamu yararına çalışan dernekler, vakıflar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler ile ticarî faaliyetlerde kullanılmak üzere gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine sınırlı aynı hak olarak tesis edilebilir. Sınırlı aynı hak tesisi ile ilgili esas ve usuller ile bedeli ve kullanma süresi, ilgili belediye veya ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından Türk Medeni Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde belirlenir” şeklinde bir düzenleme yapılmıştır.

6- Değerlendirme

a) Mevcut Durum ve Erişilebilirlik Konusunda Yaşanan Sorunlar

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu’nda “kültür varlığı niteliğindeki taşınmazlarda hizmet vermesi düşünülen kamu kurumlarının ulaşılabilirliklerinin sağlanmasında” nasıl bir yol izleneceğine dair herhangi bir hüküm yoktur.¹⁴⁰

¹⁴⁰ ÜNVER, H., Ulaşılabilirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz

Halka açık her türlü açık ve kapalı alanların içinde ve dışında erişiminin sağlanmasını amaçlayan 5378 sayılı Kanun'un öngördüğü geçiş süresi sona erse de erişilebilirlik konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır.¹⁴¹

3194 sayılı İmar Kanunu Ek madde 1 hükmüne göre “fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur.” Buna karşılık yine 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 4. maddesine göre “2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, bu Kanunun ilgili maddelerine uyulmak kaydı ile 2960 sayılı İstanbul Boğaziçi Kanunu ve 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun ile diğer özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, bu Kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanır” hükmü yer almaktadır. Maddenin yorumundan İmar Kanunu'nda bulunan engelli erişimini sağlayan hükümler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na aykırı olduğunda uygulanamayacaktır. Her ne kadar maddede amaçlanan kültür varlıklarının imar uygulamalarına karşı korunması olsa da, erişilebilirlik söz konusu olduğunda engelliler arka plana itilmektedir. Bu sorunun giderilmesi gerekir.

Engelli bireylerin sosyal yaşamda maruz kaldıkları engeller, engellileri kendi fiziksel eksikliklerinden kaynaklanan engellerden daha fazla kısıtlamaktadır.¹⁴² Engellilerin, toplumsal yaşama tam olarak katılabilmeleri için kamu kurum ve kuruluşlarının kullandıkları binalar, kamuya açık alanlar ve toplu taşıma araçlarının engellilere uygun hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁴³

Kurumların ve kent içi birçok yapının engelli erişimine uygun yapılmaması nedeniyle engelliler, engelli olmanın getirdiği olumsuzlukları en üst düzeyde yaşamaktadır.¹⁴⁴

Fiziksel çevrenin tüm bireyler düşünülerek tasarlanması gerekmesine rağmen günümüzde konutlardan tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım

Kültür Varlıkları, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir-Türkiye, (2015) aktaran ÜNVER, 2016, s. 151-152.

¹⁴¹ KINAY, 2016, s. 171.

¹⁴² KINAY, 2016, s. 179.

¹⁴³ KINAY, 2016, s. 171.

¹⁴⁴ YILMAZ/GÖKÇE, 2012, s. 32.

araçlarına kadar birçok çevresel unsurun engellilerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmadığı; “yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturduğu”¹⁴⁵ görülmektedir. Hareket yeteneği zaten sınırlı olan bireyler kamusal alanların engelliliği yüzünden daha da engelli hale gelmekte, bu tür mekânlar, hareket yeteneğini sınırladıkları bireyin toplumsal yaşamdan dışlanmasına yol açmaktadır.¹⁴⁶ Görüldüğü üzere engellilerin topluma katılmasında en büyük sorunlardan biri fiziksel çevre ve ulaşılabilirlik olup ülkemizdeki engellilerin ortalama %60-67’si yaya yollarının, alt ve üst geçitlerin, kaldırımların, yaşadıkları binaların, lokanta, mağaza, market ve kamu binalarının kullanımlarına uygun olmadığını belirtmektedir.¹⁴⁷

Avrupa Kentsel Şartı’nda her kentliye kentteki tüm sosyal aktivite ve olanaklara, kendi özgür iradesiyle, erişebilme hakkının tanınması en temel hak olarak nitelendirilse de Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarının çoğunluğunun belirlenen erişilebilirlik standartlarını taşımadıkları görülmektedir.¹⁴⁸

Engelliler de herkes gibi kentte özgürce hareket etme hakkına sahip olmalarına rağmen kentlerin engelliler için yeteri kadar ergonomik olmayışı, engellileri toplumdan ayırıştırmakta ve ötekileştirmektedir.¹⁴⁹

Ulaşılabilirlik ve restorasyon yaklaşımları, kendi doğaları gereği birbirleriyle zıtlık gösterse de¹⁵⁰, “ulaşılabilirlik standartlarının; koruma bağlamında son derece ciddi ve disiplinli bir platformda, tarihi yaşam kalıplarıyla şekillenmiş yapılarda uygulanabilmesi ve ulaşılabilirliğin restorasyon uygulamalarında da sağlanabilmesi başlı başına bir problem arz etmektedir.”¹⁵¹

¹⁴⁵ YILMAZ vd., “Kentsel Yeşil...”, 2014, s. 3.

¹⁴⁶ ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

¹⁴⁷ ORAL vd., 2016, s. 88.

¹⁴⁸ BERKÜN, Sanem, “Avrupa Kentsel Şartı’nın Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engellilere Yönelik İlkeleri ve Bursa Kentinde Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Erişilebilirliği”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 2016, s. 68.

¹⁴⁹ ÖZTÜRK, Sevgi – Türkan Sultan Yaşar İSMAİL, “Kastamonu Kent Merkezinde Fiziksel Engelli Hareketliliği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), ÖS: Ergonomi 2015, 2015, s. 512.

¹⁵⁰ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 297.

¹⁵¹ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 297.

Mevcut eksikliklerin kaynağı daha çok uygulamaya yönelik sorunlardır.¹⁵² Mevzuat, engellilik ve erişilebilirlikle ilgili çoğu maddeyi düzenlese de uygulamada eksiklik vardır. Buna karşılık konumuzla ilgili olarak yani taşınmaz kültür varlıklarındaki engelli erişilebilirliği hakkında temel mevzuatta hiçbir hüküm yoktur.¹⁵³ Bu konuyu doğrudan düzenleyen bir yönetmeliğin olmaması, mevcut mevzuatın birbirleri ve yürütücü kurumlar arasında koordinasyonu sağlamaması, yapılan bilinçsiz bir takım tadilatlar, binanın tarihi olması gerekçesiyle tadilattan kaçınılması gibi birçok sebepten dolayı tutarsızlıklar yaşandığından¹⁵⁴; sistemin yeniden yapılanması ve mevzuat değişikliği gerekmektedir.¹⁵⁵

Taşınmaz kültür varlıklarının engelli erişimine uygun hale getirilerek korunmasında ve kullanılmasında “uluslararası kabul gören ve uzun yıllar süren deneyimlerle sabitlenmiş birçok norm ve standarda sahip engelli erişimi ilkeleri” ile “yüzyıllar önce, o zamanın beğeni ve imkânlarına göre inşa edilmiş yapılar”¹⁵⁶ karşı karşıya gelmektedir. Bu ikisi arasında denge sağlanmasından çok kamu hizmetlerinde kullanılan taşınmaz kültür varlıklarının tamamen engelli erişimine uygun hale getirilmesini, getirilemiyorsa bu binaların kamu hizmetlerinde kullanılmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Restorasyona konu olan tarihi binalarda sıklıkla fonksiyon değişikliği tercih edilmekte, son yıllarda bu tip yapılara dernek, restoran, kafe, kamu binası, müze ve benzeri kamusal fonksiyonların yüklenmektedir.¹⁵⁷ Tarihi binaların yeni bir fonksiyona kavuşturulması halinde ulaşılabilirlik ve restorasyon gibi birbirlerine zıt olan iki disiplinin bir payda altına alınması gerekmektedir.¹⁵⁸ Engellilerin erişilebilirlik sorunlarıyla ilgili olarak restorasyon yaklaşımının erişilebilirliği sağlayan düzenlemelere ne kadar uygun olduğu, ulaşılabilirlik konusunda geçerli olan uluslararası norm ve standartların, alan ve malzeme açısından çeşitli kısıtlılıklara sahip tarihi binalarda ne kadar uygulanabileceği ise ana problemidir.¹⁵⁹

¹⁵² GÜMÜŞ, Deniz Çağlayan, “Erişilebilirlik Mevzuatı ve Erişilebilirliğin İzlenmesi ve Denetlenmesi”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 18.

¹⁵³ ÜNVER, Hasan, “Türkiye’de Ulaşılabilirlik Mevzuatının Taşınmaz Kültür Mirası Bağlamında Değerlendirilmesi”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 159.

¹⁵⁴ ÜNVER, 2016, “Türkiye’de...”, s. 164.

¹⁵⁵ ÜNVER, 2016, “Türkiye’de...”, s. 157 vd, 166.

¹⁵⁶ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 300.

¹⁵⁷ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 300.

¹⁵⁸ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 300.

¹⁵⁹ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 300.

Erişilebilirlikle ilgili problemler arkeolojik peyzajların halka sunulması aşamasında da karşımıza çıkabilmektedir. Arkeoloji faaliyetlerinin kamu ile paylaşılması fikri “kazı çalışmalarının devamı için önemli gelir ve destek olmaları” ve “arkeologların bugünkü rollerinin idrak edebilmesi” gerekçesiyle olumlu olarak nitelendirilmektedir.¹⁶⁰ Ören yerleri için düzenlenen çevre düzenleme projesi genel teknik şartnamesinde, yapısal üniteleri (giriş kapısı, bilet gişesi, hizmet, servis satış birimleri, otopark vb.) içeren çevre düzenleme projelerinin varsa kazı heyetinin bilimsel görüşü alınarak ilgili Koruma Bölge Kurulu’nun özel izni ile yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.¹⁶¹ Görüldüğü üzere tarihsel değerlerle günümüz ihtiyaçları bağdaştırılabilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının erişilebilir olmaması orada çalışan kamu personeli açısından da sorun yaratmaktadır. Bu durum çalışma hakkının kullanılmasını engeller niteliktedir. Çalışmak önemli bir olgudur. Engelliler açısından “çalışmak, para kazanmaktan çok daha büyük anlamlara sahiptir ve üretim içerisinde bulunmak, maddi ihtiyaçlarını karşılamak gibi ekonomik; üretmenin hazzını yaşamak gibi psikolojik ve toplumun aktif bir parçası olmak gibi sosyal faydalar içermektedir.”¹⁶² Bir işte çalışması ekonomik olarak gelir elde etmek, sosyal ve psikolojik olarak kimlik kazanmak, özgüven duy-
mak ve kendini kanıtlamak açılarından büyük önem taşır.¹⁶³

Özellikle bedensel engelli bireyler, çevredeki fiziksel engeller nedeniyle kamusal alandaki ihtiyaçlarını bağımsız olarak yapamamakta, birilerinin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar.¹⁶⁴ Kamu hizmeti veren binalara erişimde sorun olması halinde engelliler başkalarından yardım istemek zorunda kalmaktadırlar. Çoğu hukuki işlemin yapılabilmesi kişinin şahsen kamu binasına gelmesini gerektirdiği için, yardımcı olmaya çalışan kişiler engelliler adına kuru-
mlara gelip işlem yapamamaktadırlar. Bu nedenle engellilerin kamu binalarına erişiminin tam anlamıyla sağlanması gerekmektedir.

Engellilerin erişilebilirlik sorunlarını çözmek için mevzuat yeterli ol-
masına, toplumun da istekli olmasına rağmen hala bazı problemler çözüleme-

¹⁶⁰ TUNA, Aysun, “Arkeolojik Peyzajların Sunumunda Kullanılan Yapısal Unsurların İrdelenmesi”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 6, Sayı 13, 2016, s. 132.

¹⁶¹ TUNA, 2016, s. 134.

¹⁶² ARSLAN/ALTINTAŞ, 2014, s. 173.

¹⁶³ GÜNEŞ, Naime – Gönül AKÇAMETE, “Özel Gereksinimi Olan Bireylerin Mesleki İstihdamı – Çorum İli Örneği”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(3), 2014, s. 2.

¹⁶⁴ KINAY, 2016, s. 178.

mekte; engelliler bazı kurumların sorunlara karşı kayıtsız kalmaları ile karşı karşıya kalmakta, sözde sosyal sorumluluk projeleri ise “yapılmış olmak için yapılmış” şeklinde bir görünüm vermektedir.¹⁶⁵

Dünya’da ve Türkiye’de bazı kamusal alanların planlaması ve tasarımı-
mında engelli insanların haklarını elinden alabilecek hatalar ve eksiklikler
mevcuttur.¹⁶⁶ Engellilere ilişkin tüm kanun ve yönetmelik hükümlerine rağ-
men, birçok kentte yeterli ve doğru uygulama yapılmamakta, yapılan dü-
zenlemelerin pek çoğunda ilgili TSE standartları dikkate alınmamaktadır.¹⁶⁷
Berkün’e göre bu yanlış uygulamaların nedenleri, ilgili standartların yeterince
incelenmemesi ve standartların uygulanmasında çalışan bazı teknik persone-
lin konuya ilişkin teknik bilgi düzeyinin düşük olmasıdır.¹⁶⁸

Kamu hizmetinde kullanılan taşınmaz kültür varlıkları da dahil olmak
üzere etrafımızdaki bazı kamusal alanların (yol, kaldırım, ...) engellilerin kul-
lanımına uygun olmadığı ve bu alanların çoğunun engelli bireylerin erişimine
kapalı olduğu görülmektedir.¹⁶⁹

Tasarımcıların, çevre, konut ve ürün mobilya tasarımlarında herkes için
tasarım fikrini ön planda tutmaları, engellilerin yaşam kalitesini sosyal yaşam
alanlarında da artıracığından¹⁷⁰ kamu hizmetlerinde kullanılan taşınmaz kül-
tür varlığı statüsündeki binaların bu anlayışa uygun hale getirilmesi gerekir.

Tarihi eserlerin korunması zamanla, tekil yapı ölçeğinden giderek ge-
nişlemiş ve yapının içinde bulunduğu çevre ile birlikte korunması anlayışına
dönüşmüştür.¹⁷¹ Korumanın, “tarihî yapının, bahçesi/çevresi ile birlikte başla-
yarak, sokak, mahalle, kent ve bölge ölçeğine kadar devam etmesi gerektiği,
yapının çevresi ile birlikte bir bütün olduğu”¹⁷² savunulmaktadır. Bu anlayış
taşınmaz kültür varlığının değerini korusa da erişilebilirlik uygulamaları ile
mutlaka karşı karşıya gelecektir. Geçmişteki kullanılırlık zihniyetinin günü-
müzdten farklı olduğu kesindir.

¹⁶⁵ KINAY, 2016, s. 179.

¹⁶⁶ AKBAŞ/ATABEYOĞLU, 2015, s. 38.

¹⁶⁷ BERKÜN, 2016, s. 64.

¹⁶⁸ BERKÜN, 2016, s. 64.

¹⁶⁹ ÇELİK YAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

¹⁷⁰ ÇINAR/ARSLAN/DOĞAR, 2015, s. 327.

¹⁷¹ DANACI/ATİK, 2013, s. 89.

¹⁷² ÇELİK/YAZGAN, 2007, s. 7.

Tarihi yapının çevresi ile bir bütün olarak korunması konusunda mevzuatta da eksiklikler olduğu¹⁷³; örneğin, bir tarihi alanda yapılacak otoparkın özelliklerinin nasıl olması gerektiği gibi durumlar için standartların belirlenmesi gerektiği ileri sürülmektedir.¹⁷⁴

Restorasyon aşaması tarihçiler, mimarlar, peyzaj mimarları ve arkeolog gibi diğer pek çok meslek disiplinin ortak çalışma alanı olarak kabul edilmeli¹⁷⁵, gereken hallerde erişilebilirlik konusunda uzman olanlar da çalışmalara katılmalıdır.

2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 9. maddesine göre "Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaat ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaat ve fizikî müdahale" sayılır. Madenin yorumundan anlaşılan koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak binaya herhangi bir müdahalede bulunulamamaktadır. O halde engellilerin erişilebilirliğini sağlayacak eklenti ve düzenlemelerin yapılabilmesi, koruma bölge kurullarının kararlarına uygun olarak yapılacaktır. 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. maddesine göre ise "her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırma ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir." Ancak 10. maddenin devamında yer alan hükümler uyarınca "Türkiye Büyük Millet Meclisinin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir... Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir... Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mühlak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan... ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları

¹⁷³ DANACI/ATİK, 2013, s. 89.

¹⁷⁴ DANACI/ATİK, 2013, s. 89-90.

¹⁷⁵ DANACI/ATİK, 2013, s. 90.

kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır. Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır. Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.”

2863 sayılı Kanun’un 61. maddesine göre “kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır.” Taşınmaz kültür varlıklarına kanuna aykırı olarak yapılan müdahaleler için cezai müeyyide söz konusudur.¹⁷⁶

Tüm kamu yapılarına ulaşılabilirliğin devletçe zorunlu kılınması, çok esnek olmayan iki disiplin olan koruma ve ulaşılabilirliğin aynı payda altına alınması anlamına gelmektedir.¹⁷⁷

Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız konu gibi birkaç istisna dışında aslında ülkemizde engellilerle ilgili sorunlar yasal değildir, engellilerin sosyal hayatta engelsiz bireylerle yeterince birlikte vakit geçirememelerinden kaynaklı toplum olarak engelli bireylerle birlikte olma deneyimimiz azdır.¹⁷⁸ Ancak katılım ve kaynaşma olabilmesi için erişilebilirliğin sağlanması gereklidir.

¹⁷⁶ 2863 sayılı Kanun Madde 65 – “Tescil edilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanlarının bu Kanuna göre tebliğ veya ilan edilmiş olmasına rağmen yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarar görmesine kasten sebebiyet verenler ile izin alınmaksızın inşai ve fiziki müdahale yapanlar veya yaptırnanlar, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır. Bu Kanuna aykırı olarak yıkma veya imar izni verenler, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları, kültür varlıkları yönünden bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş yerlerde yetkili idarelerden, koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmamış yerlerde koruma bölge kurulu müdürlüklerinden; tabiat varlıkları ve doğal sit alanları yönünden ise çevre ve şehircilik il müdürlüklerinden izin almaksızın ya da izne aykırı olarak yapanlar veya yaptırnanlar, altı aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.”

¹⁷⁷ ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 115.

¹⁷⁸ KINAY, 2016, s. 179.

b) Öneriler

Engelli veya engelsiz herkes “sosyal hayata aktif olarak katılma, bir yerden başka bir yere gitme, toplu taşıma araçlarını kullanma, kişisel gelişim ve toplum yaşamına katılma, kamu olanaklarından yararlanma, kültür ve spor etkinliklerine katılma, alış-veriş yapma, dışarıda yemek yeme, kamu kurumlarından hizmet alma hakkına ve özgürlüğüne sahiptir.”¹⁷⁹

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 4. maddesine göre “engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılamaz, ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır (4/b), engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması esastır (4/c) ve engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımları için erişilebilirliğin sağlanması esastır (4/d).” Taşınmaz kültür varlıklarında idare tarafından sunulacak hizmetlerde bu esaslara dikkat edilmesi gereklidir.

Anayasanın 63. maddesine göre “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.” Yine Anayasanın 61. maddesine göre “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” Görüldüğü gibi devletin hem kültür varlığını koruma hem de engellileri koruyarak topluma intibaklarını sağlama görevi vardır. Devletin dengeyi sağlaması gerekir.

Taşınmaz kültür varlıklarındaki engelli erişilebilirliği konusu, aynı anda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nı, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nı ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nı (Türk Standartları Enstitüsü) ilgilendirdiğinden bu kurumlar arasında ciddi bir koordinasyon sağlanabilmesi için bakanlıklar arasında ortak bir komisyon kurulması önerilmektedir.¹⁸⁰

Tarihi yapının formunun bozulmaması için erişilebilirlik modifikasyonlarının özensiz bir biçimde yapılmaması gerekir; engelsiz mekân düzenlemelerinde antropometrik ve ergonomik anlamda yer alan kuralların esas alınması ve ayrıca tüm engel türlerinin belirlenmiş ve hepsine uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁹ AKBAŞ/ATABEYOĞLU, 2015, s. 38.

¹⁸⁰ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 304.

¹⁸¹ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 302.

Engelliler açısından kentsel yaşama katılım, engelli gereksinmelerinden çok, insan gereksinmeleri biçiminde ele alınarak tasarımların bütünleştirici, çoğulcu ve ayrımsız olması ilkeleri benimsenmelidir.¹⁸²

Kamusal alanlar engelsiz mekân standartlarına göre oluşturulduğunda, çocuk, yaşlı ve engelsizler de dahil olmak üzere tüm bireyler için erişilebilir, dolaşılabilir, konforlu ve güvenli mekanlar yaratılmış olacaktır.¹⁸³

Engellilerin kamusal alanda verilen hizmetlerden yararlanabilmeleri için bina ve kurumlar ile bilgiye rahatça erişebilmelerinin sağlanması zorunlu olduğundan¹⁸⁴ kamu hizmeti görülen kamuya ait taşınmaz kültür varlıklarının engellilere uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Engelli veya engelsiz, herkesi kapsayan bir toplum planı uygulanması, bireylerin yaşamını eşit koşullarda sürdürülebilmelerini sağlayacaktır.¹⁸⁵

Engellilerin yaşamlarının kolaylaştırılması için farklı sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁸⁶ Her türlü bina ve çevresinin engellinin fiziksel yetersizliklerini giderebilecek şekilde tasarlanması engellinin hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması anlamına gelir.¹⁸⁷

Tarihi yapılara olabildiğince az müdahale edilmesi istense de herkes için kullanılabilir olabilmeleri açısından yapının doğal malzemesinden ayırt edilebilir elemanlar yönlendirici ve kot farklılıklarını giderici olarak kullanılarak¹⁸⁸ erişilebilir hale getirilebilirler.

Kamu hizmetlerinde kullanılan tarihi binalar/kültür varlıkları da dahil olmak üzere her türlü mekânın işlevini yerine getirmesi, erişilebilir, kullanılabilir ve yaşanabilir olmasına bağlıdır.¹⁸⁹ Bu nedenle kültür varlığı statüsünde olmayan yapı ve çevreler kadar kültür varlığı statüsünde olup kamu hizmetinde kullanılan “kentsel sosyal ve kültürel alt yapı alanları, kamusal binalar, eğitim, sağlık ve spor tesisleri, iş yerleri, alışveriş merkezleri, eğlence, dinlen-

¹⁸² YILMAZ/GÖKÇE, 2012, s. 37.

¹⁸³ ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

¹⁸⁴ KINAY, 2016, s. 179.

¹⁸⁵ TOZLU/MERCAN/ATAY, 2012, s. 13.

¹⁸⁶ KINAY, 2016, s. 178.

¹⁸⁷ ÇINAR vd., 2015, s. 331.

¹⁸⁸ ŞAVLI, 2016, s. 30.

¹⁸⁹ ÇINAR vd., 2015, s. 332.

ce ve tatil amaçlı tesisler, açık ve yeşil alanla, kent içi ve kentler arası ulaşım tesis ve araçları, yollar, kaldırımlar, geçitler ve kent mobilyaları gibi”¹⁹⁰ bütün kullanım alanlarının engellilere yönelik olarak tasarlanması veya uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Kültür varlıklarının engelli erişimine uygun hale getirilmesi hem hizmetten yararlananlar hem de bu binalarda çalışan engelli personel açısından önemlidir. Devletin engelli kullanıcıların ihtiyaçlarını gözeterek kamu binaları yapması ve mevcut kamu binalarını standartlara uygun olarak revize ederek engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek için politika üretmesi gerekmektedir.¹⁹¹ Bu husus hizmetten faydalanmak amacıyla kültür varlığı statüsünde olan kamu binalarına gelenler için geçerlidir. Bu binalarda çalışan engellilerin (yaşlı personel, geçici engel konumunda olanlar, hamile çalışanlar...) durumları da ayrıca dikkate alınmalıdır. Engelli bireylerin çalışma ve yaşam alanlarında karşılaştıkları sorunların çözümleri, bina ve kullanıcının ihtiyaçları doğrultusunda “herkes için tasarım felsefesi” ile çözülebilir.¹⁹²

Kültür varlıklarının 5378 sayılı Kanun’un gerektirdiği ulaşılabilirlik ölçütlerinden muaf olması, eşitlik kavramına aykırı olacağından ötürü kesinlikle kabul edilemez.¹⁹³

Kaldırım, yaya geçidi ve park gibi alanların yanında kamunun hizmet verdiği ve kamu kullanımına açık tüm binalarda ve ulaşım hizmetlerinde erişilebilirlik tedbirlerinin alınması, yalnızca engelliler için değil, hareket kısıtlılığı yaşayan yaşlılar, hamileler, çocuklar, bebek arabalıları, çok uzun veya çok şişman kişiler, kısacası herkes için büyük önem taşımaktadır.¹⁹⁴ Engelliler ve diğer hareket kısıtlılığı bulunan kişilerin hareket etmesini kolaylaştıran düzenlemelerin bulunduğu kentsel alanlar herkes için erişilebilir yaşam çevreleridir.¹⁹⁵

Anayasanın 17. maddesinde belirtilen yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının kullanılmasında fiziksel çevre, bireye engel olmamalıdır.¹⁹⁶

¹⁹⁰ ÇINAR vd., 2015, s. 332.

¹⁹¹ ÇINAR vd., 2015, s. 336.

¹⁹² ÇINAR vd., 2015, s. 336.

¹⁹³ ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 115.

¹⁹⁴ DEMİRKAN, 2015, s. 1; AKINCI/SÖNMEZ, 2015, s. 97; TRUE/TÜREL, 2013, s. 2; İÇLİ, 2017, s. 74.

¹⁹⁵ GÜMÜŞ, 2015, s. 17.

¹⁹⁶ YILMAZ, 2005, s. 75-76.

Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin¹⁹⁷ 11. maddesine göre Sözleşmede “her bir Taraf, kültür mirasının mimari ve tarihsel özelliklerini koruma açısından; korunan varlıkların, çağdaş hayatın gereksinimleri göz önüne alınacak şekilde kullanımını ve uygun olan durumlarda, eski binaların yeni kullanımlara intibaklarını teşvik etmeyi taahhüt” etmektedir. Görüldüğü gibi tarihi bir binayı kullanabilmek için çağdaş hayatın gereksinimlerinin dikkate alınması ve yeni kullanımlara intibakının teşvik edilmesi gerekmektedir. Erişilebilirlik her iki ölçüt açısından bir gerekliliktir, bunun sağlanması gerekmektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik Madde 7 hükmüne göre “planlarda, engelliler gibi kamu ortak mekânlarını kullanmakta zorluk çeken kişilerin kentsel kullanımlara, sosyal donatı ve teknik altyapı alanlarına erişimini ve kullanımını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması amacıyla tasarım ilkeleri geliştirilerek mekânsal düzenlemeler yapılır ve her türlü mevzuat ve Türk Standartları Enstitüsü standartları dikkate alınır.”

Sağlıklı bir toplumun oluşturulması ülkelerdeki tüm bireylerin sağlıklı olması ile değil, engelli engelsiz tüm bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan yaklaşımlarla sağlanabilir.¹⁹⁸

Ünver/Yamaçlı'nın ifade ettiği gibi “korunması gerekli kültür varlıklarının büyük bir kısmına özgün amaçları dışında fonksiyonlar (dernek, restoran, kafe, kamu binası, müze, vb) yüklenmesi; geri kalan kısmının ise zaten kamu yapısı olmaları dolayısıyla 5378 sayılı Kanun2un Geçici 2. Maddesi¹⁹⁹ gereğince “kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapıların 5378 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir” hükmü kapsamında tamamıyla ulaşılabılır olmaları gerekmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁷ 3534 sayılı Kanunla uygun bulunan Sözleşme için bkz. RG. 22.07.1989, 20229.

¹⁹⁸ KESİK/DEMİRCİ/KARABURUN, 2013, s. 138.

¹⁹⁹ 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun Geçici Madde 2 - “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir.” Bu kurallara uyulmaması durumunda idari para cezası gündeme gelmektedir (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun Geçici Madde 3).

²⁰⁰ ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 115.

5378 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre "yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır... Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır."

Engellilere erişim kolaylığı sağlayacak düzenlemelerin restorasyon faaliyeti ile uyumlu olarak yürütülmesi gerekmektedir. Bazı durumlarda restorasyon projeleri, ulaşılabilirlik prensipleri dikkate alınmadan değerlendirilmekte ve projenin son etabındaki denetlemeler esnasında fark edilen ulaşılabilirlik eksiklikleri "genellikle herhangi bir onay gerektiğinden bile haberi olmayan personelce adeta yasak savma şeklinde, en kolay, en bilinçsiz, ama genellikle taşınmaz kültür varlığında kalıcı etki bırakabilecek şekilde yapılmaktadır."²⁰¹ Bilinçsiz uygulamalar nedeniyle hedeflenen ulaşılabilirlik kalitesi sağlanamamakta aynı zamanda da kültür varlığı taşınmazın tarihi kimliğine zararlı ve hatta geri dönüşü olmayan etkiler bırakılmaktadır.²⁰²

Ünver/Yamaçlı'nın ileri sürdüğü Koruma-Ulaşılabilirlik Akreditasyon Modeli'nin oluşturulmasında temel bakış açısı, "mevcut süreçlerin mümkün olduğu kadar az değiştirilmesi, taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliklerinin mümkün olan en az müdahale ile gerçekleştirilmesi" ilkesidir.²⁰³ Ünver/Yamaçlı kültür varlıklarının yapısını bozmadan erişilebilirliğe uygun hale getirilmesi gerektiğini savunurken biz kamunun tarihi bina kullanmaması gerektiğini, eğer kullanıyorsa engelli erişimi için ne gerekiyorsa hatta gerekiyorsa tarihi yapısını zedeleyerek onun yapılması gerektiğini savunuyoruz. Hiçbir tarihi yapı insandan daha önemli olamaz. Hiçbir değer verme olgusu (tarihi değer vermek) bireyleri engelleme fiiline alet olmamalıdır.

Moore değer ve anlamın hiçbir mekânsal düzene içsel olmadığını, atfedilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁰⁴ Bu önermeden çıkaracağımız sonuç, aslında hiçbir taşınmazın değerli olmadığı, biz ona belli bir değer verdiğimiz için değerli olduğudur. Taşınmaz kültür varlığının değeri ve önemi, kendisi öyle olduğu için değil, biz onu öyle görmek istediğimiz için vardır. O halde başkaca değerleri tarihsel önemin önüne çekme hakkına da sahip olduğumuz

²⁰¹ ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 117.

²⁰² ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 117.

²⁰³ ÜNVER/YAMAÇLI, 2016, s. 117.

²⁰⁴ Moore, H. L., Space, Text, Gender, New York: Guilford 1996, s. 128'den aktaran TURHANOĞLU, 2014, s. 79.

açıkça anlaşılmaktadır. Erişilebilirlik tarihsel değere sahip olmaktan daha az önemli olarak görülebilir ancak bu tartışılması gereken bir konudur. Bir engellinin üst katlarına çıkamadığı bir bina, tarihi açıdan değerli olduğu düşünülse de engelli açısından kendisini dışlayan ve anlamsız bir yapıdan ibarettir.

Tarihi bir binanın aslına uygun kalarak hizmet vermesi ile bir engellinin kamuya ait bir binaya girme hakkı karşı karşıya geldiğinde iki kamusal yarar çakışır. Bu yararlardan engellinin haklarını içeren kamu yararı öncelikle kanunkoyucu tarafından (mevzuat hazırlanırken), daha sonra uygulama aşamasında idare tarafından üstün tutulmalıdır. Eğer olay yargıya intikal ederse mahkemelerin takdirinin de engellileri koruyucu türden olması gerekir. Burada korunan menfaat zor durumda olan engellinin menfaati değildir, insan menfaatidir.

Günümüzde kültürel varlık statüsündeki birçok binada klima, internet hatları, otomatik kapı, elektrik sistemi, turnike ve kalorifer bulunmaktadır ve bunlar sonradan eklenmiştir. Teknolojik gelişmeler olarak nitelendirebileceğimiz ve insan yaşamını kolaylaştıran bu eklentiler engelsizler için yapılabildiğine göre engellilerin yaşamını kolaylaştıran eklentilerin de yapılabilmesi gerekir. Madem bir kültürel varlık kamu hizmetinde kullanılıyor o halde gereken (TSE tarafından belirlenmiş) düzenlemelerin idarece sağlanması zorunludur. Ayrıca kamu hizmetlerinin değişkenliği ilkesi de bunu gerektirmektedir. Kamu hizmetlerinin değişkenliği ilkesi, kamu hizmetlerinin değişen toplumsal ihtiyaçlar ve gelişen teknolojiye uygun hale getirilmesidir.²⁰⁵ İdare, kamu hizmeti sunarken, içinde hizmet verdiği tarihi binayı son teknolojiye uygun hale getirmelidir. Bu aşamada yapılacak olan düzenlemeler binanın tarihi yapısını zedeleyecekse önümüzde iki seçenek bulunmaktadır. Birincisi binayı kamu hizmetinden çıkartmaktır, ikincisi ise gereken düzenlemeleri pahası ne olursa olsun yapmaktır. Yani tarihi ve kültürel özelliği gerekirse göz ardı edilip gereken düzenlemeler yapılmalıdır. Ne yazık ki ülkemizde bazı kamu binalarında uygulanan ve üçüncü seçenek olan hem binanın kamu hizmetinde kullanılması hem de engellilere yönelik bazı düzenlemelerin kültürel varlık statüsünde olduğu gerekçesiyle yapılmaması durumu tercih edilmektedir. Bu durum kabul edilemez. Özetle, kamu hizmeti tarihi bir binada sunulacaksa hizmetin gerektirdiği ve mevzuatın zorunlu tuttuğu düzenlemelerin yapılması şarttır, ya da bina olduğu gibi tarihi dokusuyla bırakılıp kamu hizmetinden çıkartılarak başka bir binaya (kültürel varlık olmayan) geçilecektir.

²⁰⁵ AKYILMAZ, Bahtiyar – Murat SEZGİNER Cemil KAYA, Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara 2017, s. 610.

Binalara tarihi özellikler sebep gösterilerek engelli erişimine yönelik düzenleme yapmamak aynı zamanda dolaylı ayrımcılıktır. Bu durum “sadece binaya erişebilenlere kamu hizmeti verilmektedir” tutumu ile aynı anlama gelmektedir. Kasıtlı olunmasa da dolaylı olarak bir ayrımcılık söz konusu olup bu husus kabul edilemez. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3/b maddesine göre dolaylı ayrımcılık; “görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda engelliliğe dayalı ayrımcılık temeliyle bağlantılı olarak, engellinin hak ve özgürlüklerden yararlanması bakımından nesnel olarak haklılaştırılmayan dezavantajlı bir konuma sokulmasını” ifade etmektedir. Tarihi binada erişimin olmaması istenmeden de olsa dezavantaj nedeniyele engellinin ayrıma uğramasına neden olacaktır.

Engellilerin kamusal mekânlara katılabilmesi için, bu mekânların niteliksel ve niceliksel olarak tüm kullanıcıların gereksinmelerine cevap verecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.²⁰⁶

Engelliler için erişebilirlik sadece gezebilmek değil hakları kullanabilmenin bir aracı, aynı zamanda da bağımsız yaşamının ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin bir koşuludur.²⁰⁷ 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un topluma dâhil olma başlığı altında düzenlenen 4/B maddesine göre “engellilerin toplumdan tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmaları önlenir. Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olup, özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar. Engellilerin topluma dâhil olmaları ve toplum içinde yaşamaları amacıyla bireysel destek hizmetleri de dâhil olmak üzere ihtiyaç duydukları toplum temelli destek hizmetlerine erişimleri sağlanır.”

Taşınmaz kültür varlığı statüsünde olan kamu binalarının engelli erişimine uygun hale getirilmesi her zaman büyük çaplı projeler ve tadilatlar gerektirmeyebilir. Makul düzenleme adı verilen küçük düzenlemelerle erişilebilirlik sağlanabilir. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3/j maddesinde makul düzenleme “engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve tedbirler” olarak tanımlanmaktadır. Belli oranda küçük değişiklikler yaparak makul düzenleme ile erişilebilirlik konusunda ilerleme sağlanabilir. Yine 5378 sayılı Kanun’un 4/A maddesine

²⁰⁶ KAVAZ/ZORLU, 2016, s. 83-84.

²⁰⁷ KINAY, 2016, s. 180.

göre “doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasadır” olup “eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirler alınır.”

Engelsiz bir çevre için; açık alanlar, binalar, toplu taşıma hizmetleri ile bilgilendirme, işaretleme ve duyumsanabilir yüzeylerin ayrıntılı olarak düşünülmesi, tasarım ve uygulamaya yön verecek standart, ölçü, ilke ve kurallara uygun olarak oluşturulması gerekmektedir.²⁰⁸ Merkezi idarenin, yerel yönetimlerin, mimar ve tasarımcıların yapılaşmada engellilerin ihtiyaçlarına yönelik donanımlı ve erişilebilir bir çevre oluşumuna yönelik görev sorumluluğu ve duyarlılığına sahip olması şarttır.²⁰⁹

Özel gereksinime ihtiyacı olan bazı kimseler mekânlara ulaşımında güçlük çektikleri için birilerinin yardımına veya özel olarak tasarlanmış yardımcı düzeneklere ihtiyaç duyabilirler.²¹⁰ Tarihi değere sahip kamu binalarında engellilere yönelik düzenlemeler yapmak her zaman binanın tarihi yapısının bozulmasını gerektirmez. Örneğin asansör yapılamayan binalarda tekerlekli sandalye kullanıcısının merdiveni kullanmasını sağlayan kaldıraç sistemleri²¹¹ kullanılabilir.

Toplumu oluşturan her bireyin, kamusal alanları eşit ölçüde kullanma hakkı vardır.²¹² Engellilerin de sahip olduğu bu hak korunmalıdır.

Planlama ve tasarım sürecindeki kamusal mekân organizasyonuna yön veren üç temel bileşen erişilebilirlik (eşit kullanım), ergonomik ve estetik özelliklerdir.²¹³ Sadece yeni binalarda ve çevrelerinde değil kültür varlıklarında da bu üç bileşen dikkate alınmalıdır.

Geçmişte doğal çevreyle uyumlu ve kültürel yapıya bağlı olarak gelişen geleneksel kent dokuları artık yerini ekonomik ve teknolojik değişimle biçimlenen günümüz kentlerine bırakmaktadır.²¹⁴ Bu yeni kent anlayışında ise tarihi

²⁰⁸ AKBAŞ/ATABEYOĞLU, 2015, s. 39.

²⁰⁹ ÇINAR/ARSLAN/DOĞAR, 2015, s. 326-327.

²¹⁰ YILMAZ, 2005, s. 76.

²¹¹ YILMAZ, 2005, s. 80.

²¹² ÇELİKAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

²¹³ ÇELİKAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

²¹⁴ ÇELİKAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

değeri olduğu gerekçesiyle erişilebilirlik düzenlemeleri yapılamamış kamu binalarına yer verilmemelidir.

Erişilebilirlik için öncelikle hareketliliği ortadan kaldıran mevcut engellerin tespit edilerek ortadan kaldırılması ve hareketliliği kolaylaştırıcı ek donanım ve malzemelerin uygulanması gerekmektedir.²¹⁵

İdare, ürettiği kamu hizmetlerini ayırım yapmaksızın herkesin faydalanması amacıyla üretmek zorunda olduğundan tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan her türlü hizmetin erişilebilir biçimde planlanması ve uygulanması gerekmektedir.²¹⁶

Bir kentin içinde barındırdığı tüm bireylere özgürce hareket olanağı tanınması o kentin hümanist ve kültürel açıdan gelişmişliğini gösterir.²¹⁷

Eğitim, sağlık, ulaşım, istihdam ve yaşanabilir bir çevreden uzak bırakılan bir engelli, gerçek anlamda sosyal devletin kuşatıcılığından yoksundur.²¹⁸ Kamu hizmeti veren bir tarihi kamu binasının tarihi değeri, engellilerin haklarına ulaşmasını zorlaştırmamalıdır.

Yeni yapılan binalarda olduğu gibi kültür varlığı statüsünde olan kamu binalarında da engellilere yapılacak iyileştirmeler, gerekli standartlara uyulmadan yapıldığında, engelliler için hayatı kolaylaştırmak yerine daha da zorlaştırdığından, yapılacak iyileştirmelerde engelliler için belirlenmiş olan standartlar göz ardı edilmemelidir.²¹⁹

Erişilebilir kamusal alanlar sadece sağlıklı bireyler değil dezavantajlı grupların gereksinimleri de dikkate alınarak sağlanabilir.²²⁰

Konumuz kamu hizmetlerinde kullanılan tarihi ve kültürel değere sahip binalar olmasına rağmen unutulmamalıdır ki engellilerin kamu hizmeti ile ilgisi olmayan ve diğer bireylerin gezip görebildiği doğal güzellikleri ve tarihi yapıları da ziyaret edebilme hakları vardır.²²¹ Her türlü mekân mümkün olduğu seviyede engellilere uygun hale getirilmelidir.

²¹⁵ GÜMÜŞ, 2015, s. 14.

²¹⁶ GÜMÜŞ, 2015, s. 15.

²¹⁷ ÖZTÜRK/İSMAİL, 2015, s. 515.

²¹⁸ KÜÇÜKALİ, 2014, s. 66.

²¹⁹ KÜÇÜKALİ, 2014, s. 83.

²²⁰ ŞAVLI, 2016, s. 6.

²²¹ TOZLU/MERCAN/ATAY, 2012, s. 15.

Engellilerin/özel gereksinimi olanların da engelsizler gibi aynı haklara sahip oldukları bilinci, devlet düzeyinde oluşmasına rağmen henüz tam anlamıyla olgunlaşmamıştır.²²² Olgunlaşma arttıkça engellilerin sorunları daha da azalacaktır.

7- Sonuç

Kamusal alanlar (konumuz açısından yaklaşırsak taşınmaz kültür varlığı statüsünde olan kamu binaları) engellilerin topluma katılmasını kolaylaştıracak bir biçimde (ergonomik olarak) tasarlanıp, geliştirilerek engelsiz mekânlar haline getirilebilirler.²²³ Bunun önünde çok fazla engel yoktur.

Bazı kamu binaları kültürel varlık statüsünde tarihi binalardır ve bu mekânlara gitmek zorunda olan engelliler vardır. Binaların kültür varlığı sayılması nedeniyle engelli erişimine uygun düzenlemelerin yeterli seviyede yapılamadığı durumlarda, engelli erişimi kısıtlanmış olmaktadır.

Mimarlıkta ölçünün dayanak noktası insanın kendisi olduğuna göre²²⁴ hem tarihi binaların hem de yeni yapılacak olanların erişilebilir olması gerekmektedir. İnsan, tarihi değerler uğruna kendine eziyet etmemelidir.

Kamu hizmetleri sadece kamu binaları dışında alınabilen hizmetler olarak algılanmamalı yani dar yorumlanmamalıdır. Her hangi bir bireyin her hangi bir amaçla her hangi bir kamu binasına ulaşabilmesi, binaya girebilmesi, içeride rahat hareket edebilmesi de çok geniş anlamda devletin bireylere sunduğu hizmetlerin birer parçasıdır. Sözelimi bilgi almak, başvuruda bulunmak gibi amaçlarla kamu binasına giremeyen kişiye ilgili alandaki faaliyetle ilgili kamu hizmeti yeterli ölçüde verilememiş olmaktadır. Her ne kadar tarihsel ve kültürel değerler çok çok önemli olsalar da günümüzde yaşayan bir kişinin kamusal hizmetlere ulaşmasını önleyecek kadar önemli olmadığını düşünmekteyiz. Eğer kültürel bir varlığa inşaat anlamında müdahale edilmek istenmiyorsa o zaman bu tür binaların kamu hizmetlerinin sunulmasında veya idarenin işleyişi ile ilgili faaliyetlerde kullanılmaması gerekir. Kanaatimizce tarihi önemi haiz binalarda idari faaliyetler veya kamu hizmetleri görülmemelidir. Aksi halde tarihi değerler ile bireysel hak ve özgürlükler karşı karşıya gelecektir. Bu durumda hangisinin ağır basması gerektiği yönünde tartışmalar ortaya çıkacaktır. Devletin hizmetlerini tüm bireylere eşit seviyede ulaştıracak şekilde sunması gerekir. Tarihi değerler buna engel olmamalıdır.

²²² ÜNVER, 2016, “Türkiye’de...”, s. 165.

²²³ ÇELİKİYAY/KARAYILMAZLAR, 2016, s. 225.

²²⁴ ÜNVER/YAMAÇLI/TOKMAN, 2014, s. 302.

Tarihi binanın kamu binası olarak kullanımında binada personel olarak çalışan engellilerin durumları da ayrı bir sorundur. Engelsizler düşünülerek inşa edilmiş eski tarz bir binada eğer yeterli düzenlemeler yapılmadıysa, engelli çalışanlar her gün erişim sorunu çekmektedirler.

İnsan hayatının geçtiği bütün yaşam alanlarında yapılaşmış çevrenin herkes için kullanılabilir olması, potansiyel kullanıcıların yaşam haklarının verilmesi ile doğrudan ilişkilidir.²²⁵

Kültürel ve tarihi değerler de dahil olmak üzere hiçbir şey insandan daha önemli değildir.

Günümüz inşaat teknolojileri ile engelliler için yapılması gereken düzenlemeler konusunda aşılamayacak inşaat engeli yoktur. Yeter ki amacı gerçekleştirme için istek olsun.

Taşınmaz kültür varlığının sahip olduğu önem ve değer biz insanlar onlara bu değeri ve önemi verdiğimiz için vardır. İnsan kaynaklıdır ve hiçbiri de insandan daha önemli olamaz. Doğal sit alanı, kültürel varlık gibi hukuki kavramlar insan kaynaklıdır ve bir kurgudur. Erişilebilirlik temel bir insan hakkıdır.²²⁶ İnsan hakkı kavramı da kurgusal olmasına rağmen tarihi değerlere ilişkin kurgulardan önce gelir. İnsan var olabilmelidir ki tarihi varlıklara ilişkin kurgular yapabilsin. Hayati konularda kendi kurgusuna yenik düşen organizma tabiatla var olamaz.

²²⁵ ÇINAR/ARSLAN/DOĞAR, 2015, s. 326-327.

²²⁶ MAMATOĞLU, 2015, s. 9.

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, Hazal Bengühan – Ömer ATABEYOĞLU, “Sırrı Paşa (Fidangör) Yaya Bölgesinin Engelli Kullanımı Açısından Ulaşılabilirliğinin Değerlendirilmesi”, ARTIUM, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 37-53.
- AKINCI, Zeki – Nesrin SÖNMEZ, “Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Bahar 2015, s. 97-113.
- AKTEL, Mehmet – Şerafettin ERTEN, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, Yıl 2017, s. 165-177.
- AKYILMAZ, Bahtiyar – Murat SEZGİNER – Cemil KAYA, Türk İdare Hukuku, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara 2017.
- ALTAŞ, Namık Tanfer, “Kentsel Dönüşümde Kültürel Miras Değerlerinin Korunması: Erzurum Örneği”, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl 19, Sayı 32, Temmuz 2014, s. 243-260.
- ARSLAN, Hakan – Gülşen ALTINTAŞ, “Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Artırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 2014, s. 165-186.
- ARSLAN, Yusuf – Hacı Murat ŞAHİN – Ubeyde GÜLNAR – Murat ŞAHBUDAK, “Görme Engellilerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar (Batman Merkez Örneği)”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2014, s. 1-14.
- ATILGAN, Cansu, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme”, Art-Sanat, 6/2016, s. 249-261.
- BERKÜN, Sanem, “Avrupa Kentsel Şartı’nın Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engellilere Yönelik İlkeleri ve Bursa Kentinde Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Erişilebilirliği”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 2016, s. 61-72.
- CAN, Aynur, “Yerel Yönetimler ve Kültür Politikaları Bağlamında İstanbul’da Kentsel Koruma Sorunsalına Sürdürülebilir Çözüm Önerileri”, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Haziran 2014, s. 55-81.

- ÇELİK, Deniz – Murat E. YAZGAN, “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 11, Yıl 2007, s. 1-10.
- ÇELİKİYAY, Selma – A. Süha KARAYILMAZLAR, “Bartın Kent Merkezindeki Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi”, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18(2), 2016, s. 224-238.
- ÇINAR, Hamza – Ali Rıza ARSLAN – Ahmet Mustafa ÖZTÜRK – Ramazan BÜLBÜL, “Kamu Binaları: Engellilerin Donatı ve Mobilya Kullanımına Yönelik Yaşam Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), ÖS: Ergonomi 2015, 2015, s. 329-337.
- ÇINAR, Hamza – Ali Rıza ARSLAN – Kadir DOĞAR, “İbadethaneler: Tekerekli Sandalye Kullanıcılarının Kullanımının Memnuniyeti”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 2015, ÖS: Ergonomi 2015, s. 319-327.
- ÇINAR, Hamza – Haldun Ender ERDEM, “Yaşam Hakkı: Tekerekli Sandalye Kullanıcılarının Konut İçi Mekân Donatı Elemanları ve Mobilya Kullanımı”, Politeknik Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, 2008, s. 169-174.
- ÇİZEL, Beykan – Rabia Bato ÇİZEL, “Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Güz 2014, s. 176-189.
- DANACI, Hacer Mutlu – Meryem ATİK, “Tarihsel Çevre Peyzajlarında Yapı ve Çevre İlişkisi”, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2013, s. 75-92.
- DEMİRKAN, Halime, “Mekanlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 1-5.
- ERTÜRK, Korhan Levent – A. Aslı ŞİMŞEK – Damla Gülseren SONGÜR – Gökhan ŞENGÜL, “Türkiye’de Engelli Farkındalığı ve Engelli Bireylerin Adalete Web Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilgi Dünyası, 2014, 15(2), s. 375-395.
- GÖĞEBAKAN, Yüksel, “Ülkemizde Kültür ve Kültür Varlıklarının

- Korunmasının Mimari ve Kent Ölçeğinde Yansımaları”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Yıl 2011, s. 199-210.
- GÜMÜŞ, Deniz Çağlayan, “Erişilebilirlik Mevzuatı ve Erişilebilirliğin İzlenmesi ve Denetlenmesi”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 14-19.
- GÜNEŞ, Naime – Gönül AKÇAMETE, “Özel Gereksinimi Olan Bireylerin Mesleki İstihdamı – Çorum İli Örneği”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(3), 2014, s. 1-5.
- Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi - Örnek Uygulama Rehberi, Çeviren: Murat ÖZANECİ, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 48, Ulaştırma Bakanları Avrupa Konferansı UBAK (ECMT)-OECD, Ankara – Aralık 2008. (pdf için bkz. www.eyh.gov.tr).
- İÇLİ, Gönül, “Yavaşlayan kentler ve Yaşlılar”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD), Cilt 10, Sayı 2, 2017, s. 67-75.
- KAPLAN, Hülagü – Mustafa ÖZTÜRK, “Engelliler, Kamu Mekânı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekânlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve”, Planlama 2004/2, s. 67-74.
- KARAÇOR, Elif Kutay, “Farklı Sosyo-Ekonomik Yapılara Göre Kamusal Mekan Kullanımının Değerlendirilmesi”, Online Journal of Art and Design, Volume 4, Issue 4, 2016, s. 27-46.
- KAVAZ, İmran – Tülay ZORLU, “Yaşlı ve Engelli Kullanıcılar İçin Sosyal Yaşam: Sinema Salonları Üzerinde Bir Analiz”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Cilt 9, Aralık 2016, s. 82-98.
- KESİK, Ozan Arif – Ali DEMİRCİ – Ahmet KARABURUN, “Büyükşehirde Yaşayan Engelli Yaya İçin Kaldırımların Analiz Edilmesi: Şişli Örneği”, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 18, Sayı 30, Temmuz 2013, s. 135-154.
- KINAY, Ömür, “Bedensel Engellilerin Kamusal Alanda Ulaşılabilirliği: “Engelsiz Dünya” Mobil Uygulamasının Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak İncelenmesi”, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, April 2016, Volume 6, Issue 2, s. 168-180.
- KÖSE, Neşe – Nilgün Çolpan ERKAN, “Kentsel Mekân Örgütlenmesinin

Yaşlıların Kentsel Etkinlikleri Üzerindeki Etkisi, İstanbul ve Viyana Örneği (1)”, METU JFA, 2014/1, 31:1, S. 39-66.

KÜÇÜKALİ, Adnan, “Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 2014, s. 59-86.

LEVENT, Yasemin Sarıkaya, “Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi”, Toplum ve Demokrasi, Yıl 5, Sayı 11, Ocak-Haziran, 2011, s. 115-132.

MAMATOĞLU, Nihal, “Türkiye’de Engelliler İçin Erişilebilirlik Uygulamaları Algısı”, Dosya 36, 2015/3, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 6-13.

ORAL, Aydan – Resa AYDIN – Ayşegül KETENCİ – Gülseren AKYÜZ – Dilşad SİNDEL – Ayşe YALIMAN, “Dünya Engellilik Raporu: Türkiye’de Engellilik İle İlgili Konuların Analizi ve Fiziksel; Tıp ve Rehabilitasyon Tıp Uzmanlığının Katkıları”, Turk J. Phys Med Rehab 2016, 1(62), s. 83-97.

ÖNCEL, Burcu Düzgün – Deniz KARAOĞLAN, “Türkiye’de Engelli Erkeklerin İş Gücü Durumları Üzerine Betimsel Bir Çalışma”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, Haziran 2016, s. 169-185.

ÖZTÜRK, Sevgi – Türkan Sultan Yaşar İSMAİL, “Kastamonu Kent Merkezinde Fiziksel Engelli Hareketliliği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), OS: Ergonomi 2015, 2015, s. 511-516.

PEHLİVANOĞLU, Burcu, “Konaklama Yapılarının Engellilere Yönelik Oda Düzenlemelerinin İrdelenmesi”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2012, s. 27-35.

SİREL, Berrin – Onur BOYACIGİL – Halil DUYSUŞ – Nurgül KONAKLI – Faruk ALTUNKASA – Cengiz USLU, “Çukurova Üniversitesi Yerleşkesi Açık Alanlarının Fiziksel Engelliler Bakımından Ulaşılabilirliğinin Değerlendirilmesi”, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 27(1), Haziran 2012, s. 53-72.

ŞAHİN, Gül – Reva Balcı AKPINAR, “Ortopedik Engelli Bireylerin Öfke İfade Biçimleri, Benlik Saygıları ve Yaşam Doyumları”, Anadolu

Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2016, 19:3, s. 197-209.

ŞAVLI, Hilal, Kamusal Alanların Metro İstasyonları İle Bağlantılarında Engelli Erişilebilirliğinin İncelenmesi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2016.

TOKER, Boran – Yaşar Yiğit KAÇMAZ, “Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, Yıl 2015, s. 235-257.

TOZLU, Erinç – MERCAN, Ş. Okan – ATAY, Lütfi, “Çanakkale’nin Engelli Turizmüne İlişkin Durumunun Belirlenmesine ve Planlanmasına Yönelik Bir Çalışma”, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Ocak 2012, Cilt 4, Sayı 1, s. 1-16.

TÖREN, Emrullah – Nazmi KOZAK – Gül Nur DEMİRAL, “Eskişehir’in Kültürel Miras Varlıklarının Korunmasında Kamu Kurumlarının Rolü”, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Temmuz 2012, Cilt 4, Sayı 2, s. 69-88.

TRUE, Emine Malkoç – Hatice Sönmez TÜREL, “Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği”, ARTIUM, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s. 1-16.

TUNA, Aysun, “Arkeolojik Peyzajların Sunumunda Kullanılan Yapısal Unsurların İrdelenmesi”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 6, Sayı 13, 2016, s. 131-146.

TURHANOĞLU, F. Aysin K., “Kentsel Mekânın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras”, Folklor/Edebiyat, Cilt 20, Sayı 78, 2014/2, Cyprus International University, s. 71-82.

USLU, Aysel – Nasim SHAKOURİ, “Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanığı ve Evrensel Tasarım Kavramı”, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 2014, 14(1), s. 7-14.

ÜNLÜ, Ufuk, “Sosyal Belediyecilik Anlayışının E-Belediyecilik Uygulamalarına Entegre Edilmesi”, Sayıştay Dergisi, Sayı 102, Temmuz-Eylül 2016, s. 63-89.

ÜNVER, Hasan, “Türkiye’de Ulaşılabilirlik Mevzuatının Taşınmaz Kültür Mirası Bağlamında Değerlendirilmesi”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 157-166.

- ÜNVER, Hasan, “Ulaşılabilirliğin Tarihi Kentsel Alanın Kimliği ve Yarışabilirliğine Etkisi”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 144-156.
- ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI, “Ulaşılabilirliğin Akreditasyon Sürecinde Değerlendirilmesi ve Taşınmaz Kültür Varlıkları”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 2016, s. 113-126.
- ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI, “Ulaşılabilirlik Kültürü”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2, 2014, s. 215-226.
- ÜNVER, Hasan – Ruşen YAMAÇLI – Leyla Y. TOKMAN, “Mimari Tasarımda Restorasyon ve Ulaşılabilirlik: Akreditasyon İhtiyacı”, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2, 2014, s. 295-306.
- YILDIRIM, Gamze – Hatice ABAOĞLU – Hülya KAYIHAN – Burcu Semin AKEL, “Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüsü Bünyesinde Bulunan Engelli Tuvaletlerinin Uygunluğunun ve Kullanım Durumunun İncelenmesi”, H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2015, s. 60-73.
- YILMAZ, Bilgehan, “Bedensel Engelli Çocukların Temel Eğitim Okullarında Eğitim Alabilmesi İçin Gereken Mimari Düzenlemeler”, S.Ü. Müh. Mim. Fak. Derg., C. 20, S. 3, 2005, s. 73-84.
- YILMAZ, Tahsin – Duygu GÖKÇE, “Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Engelli Bireylerin Sosyal Yaşamı Açısından Önemi”, Engelsiz Turizm Sempozyumu, 27 Temmuz 2012, Antalya – Türkiye, s. 31-40.
- YILMAZ, T. – D. GÖKÇE – F. ŞAVKLI – S. ÇEŞMECİ, “Engellilerin Üniversite Kampüslerinde Ortak Mekanları Kullanabilmeleri Üzerine Bir Araştırma: Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi Örneği”, Namık Kemal Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 3, Yıl 2012, s. 1-10.
- YILMAZ, Tahsin – Rifat OLGUN – Faik ŞAVKLI – Büşra ÖTER, “Kentsel Yeşil Alanlarda Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları İçin Engelsiz Rota Belirlemesi: Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği”, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 4, Sayı 9, 2014, s. 1-14.